

SAKRALNA ARHITEKTURA VRLIČKOG KRAJA

Kojundžić, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:276858>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

SAKRALNA ARHITEKTURA VRLIČKOG KRAJA

MARKO KOJUNDŽIĆ

Split, 2021.

Odsjek: Odsjek za povijest umjetnosti

Studij: Preddiplomski studij Povijesti i Povijesti umjetnosti

SAKRALNA ARHITEKTURA VRLIČKOG KRAJA

Student:

Marko Kojundžić

Mentorica:

Kristina Babić, pred.

Split, 2021.

Sadržaj

1 Uvod	1
1.1 Povijest Vrlike i Vrličkog kraja	1
1.2 Metodologija istraživanja	2
2 Katalog	4
2.1 Katolička crkva Gospe od Ružarija u Vrlici	4
2.2 Grkokatolička crkva sv. Trojice u Vrlici	7
2.3 Crkva sv. Petra u Vrlici	9
2.4 Katolička crkva sv. Petra i Pavla u Vrlici	10
2.5 Pravoslavna crkva sv. Nikolaja u Vrlici	12
2.6 Zavjetna kapela Sv. Trojice u Vrlici	15
2.7 Katolička crkva sv. Jure na Maovicama	17
2.8 Katolička crkva sv. Marte na Maovicama	20
2.9 Pravoslavna crkva sv. Nedjelje na Maovicama	22
2.10 Katolička crkva sv. Kate na Maovicama	25
2.11 Pravoslavna crkva sv. Arkandžela Mihajla u Otišiću	27
2.12 Pravoslavna kapela nasuprot crkve sv. Arkandžela Mihajla u Otišiću	29
2.13 Pravoslavni manastir Dragović	31
2.14 Crkvina u Gornjim Koljanima (Sv. Marija)	34
2.15 Katolička crkva sv. Josipa u Ježeviću	38
2.16 Crkva sv. Spasa na izvoru Cetine	41
2.17 Pravoslavni hram sv. Spasa na izvoru Cetine	48
2.18 Katolička crkva sv. Mihovila u Kijevu	52
2.19 Katolička kapela sv. Katarine u Kijevu	55
2.20 Zavjetna kapela Gospe od Ružarija u Kijevu	57
3 Zaključak	59
4 Popis literature	62
4.1 Popis mrežnih stranica	62
4.2 Popis izvora	63

1 Uvod

Vrlički kraj bogat je sakralnom arhitekturom, od monumentalnih crkava do malih posvetnih kapela. Mnoga razaranja tijekom ratova dovela su do uništavanja nekih crkava, ali i do mnogih obnova i gradnje novih te se na taj način dodatno obogaćuje korpus sakralne arhitekture. Nažalost, tijekom rušenja došlo je do uništavanja, ne samo crkvenih objekata, već i raznih predmeta i vrijednosti koje su te crkve posjedovale. U fokusu istraživanja je sakralna arhitektura Vrličkog kraja. Sve crkve navedene regije, bez obzira na dataciju, uvrštene su u katalog. Iako su neke crkve detaljno istražene i obrađene, mnoge od njih se rijetko susreću u stručnoj literaturi, a neke su poznate samo domicilnom stanovništvu stoga je rad na ovoj temi podrazumijevao intenzivni terenski rad i istraživanje, dakako, uz traženje i iščitavanje stručne i znanstvene literature.

1.1 Povijest Vrlike i Vrličkog kraja

Na početku je neophodno geografski odrediti regiju. Vrlički kraj uključuje sva mjesta na kojima se kroz povijest pa sve do danas njeguju vrlički običaji, a to uključuje, osim samog grada Vrlike, i okolna sela: Maovice, Otišić, Podosoje, Garjak, Ježević, Vinalić, Koljane, Kosore, Civljane, Cetina i Kijevo. Iako neka od tih sela danas politički ne pripadaju Općini Vrlika, po svojim običajima i baštini spadaju pod Vrlički kraj. Sjeverna barijera Vrličkoga kraja može se povući na liniji između izvora Cetine i sela Kijevo. Istočna i zapadna barijera su planine Dinara, odnosno Svilaja, a na jugu selo Koljane.

Pretpostavlja se da je ovaj kraj bio naseljen još u starijem kamenom dobu, a znatnija naseljenost nastupa za vrijeme metalnih doba. Istraživanja tumula oko izvora Cetine iznjedrilo je i zasebnu prapovijesnu kulturnu skupinu, *cetinsku kulturu*. Ti ostatci su datirani u rano brončano doba. U kasnijoj prapovijesti na ovom području žive Delmati koji su svoju kulturu održali i za vrijeme Rimskoga Carstva. U 5. stoljeću na ovo područje dolaze germanski Goti, a potom u 7. stoljeću i Avari. U starohrvatskom dobu ovaj kraj pripada Kninskoj županiji.¹ Prvi put se u povijesti Vrlika spominje 1185. godine u spisima Splitskog crkvenog sabora i to pod nazivom „Vrhrika“. U to vrijeme Vrlika je bila središte istoimene župe, podložna Kninskoj biskupiji. Početkom 15. stoljeća vojvoda Hrvoje podiže utvrdu Prozor u Vrhričkoj župi, uz dopuštenje Ladislava Napuljskoga. Već 1425. godine Turci su napali utvrdu, usput pokravši i Vrliku. Vojvoda Cornaro osvaja Knin od Turaka 1688. godine, a uz Knin osvaja i Vrliku. Turci i dalje

¹ Milošević, Ante. (1997) *Vrlika: starohrvatska župa Vrh rika*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split.

provaljuju preko dogovorene granice te Mlečani šalju dvije čete vojnika u utvrdu Prozor 1716. godine kao podršku puku koji se borio protiv Turaka. Bosanski Paša je sa 25 tisuća vojnika potom napao utvrdu, ali biva odbiven.² Tek nakon 1718. kada je granica pomaknuta na Dinaru, Vrlika se počinje razvijati. Za vrijeme francuske vladavine Vrlika je općina u Šibenskom kotaru te s okolicom broji oko 5 200 stanovnika. Preko Vrlike je izgrađena i cesta od Knina do ušća Neretve. Dolaskom austrijske vlasti, Vrlika dobiva školu, Općinski dom te se svi više razvija u urbanističkom smislu. U drugoj polovici 19. stoljeća počinje i aktivniji politički život u Vrlici koja uskoro pristaju uz Narodnu stranku uz jaču aktivnost Srba koji su htjeli proglasiti Vrliku sprskim krajem. Tome pridonosi i činjenica da su u Vrličkom kraju bile aktivne i Katolička i Pravoslavna Crkva³, a jedno vrijeme i Grkokatolička (Ignjatska) koja je trajala od 1834. godine do svršetka Drugoga svjetskog rata, tj. do 1952. godine.⁴ Tenzije su se nastavile i nakon Prvoga svjetskog rata, a doživjele vrhunac za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kada je Vrlika 24 puta prelazila iz jedne u drugu ruku ratnih sudionika. Politički je pripadala Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, ali su je napadali Talijani, Srbi, Nijemci te na kraju Partizani koji su uspostavili vlast nakon rata. Za vrijeme rata najviše se stradalo civilno stanovništvo. Nove tragedije zadesile su Vrliku tijekom Domovinskog rata, a konačno je oslobođena 1995. godine akcijom „Oluja“. Nakon Domovinskog rata, Vrlika biva porušena i opljačkana, a uskoro se počinje obnavljati.⁵

1.2 Metodologija istraživanja

Kao što je već navedeno, većina sakralnih objekata Vrličkog kraja nedovoljno je obrađena u literaturi. Ipak pronađeni su opisi i informacije nekih crkava. Ranosrednjovjekovnim crkvama bavio se Tomislav Marasović⁶, Ante Milošević, Željko Peković...⁷ Istraživanje je bilo otežano i činjenicom da su mnogi spisi o starijim objektima uništeni. Nakon pretraživanja stručne literature, uslijedilo je prelistavanje crkvenih spisa. te zapisi iz vrličkog Općinskog doma, ali bez većih uspjeha. Ono što je sačuvano je vrlo skromno i objavljeno na službenim internetskim stranicama. Te informacije su poslužile kao temelj za

² Ćudina, Jakov. (1885) *Vrlika*. Split: Štamparija Russo i Marić.

³ <http://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/povijest> (pristupljeno: 21. 3. 2021.).

⁴ Mišur, Ivo. „Injati – kratka povijest grkokatoličke župe Svete Trojice Vrlika“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 72, 3 (2017): 344.

⁵ <http://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/povijest> (pristupljeno: 21. 3. 2021.).

⁶ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40-68.

⁷ Milošević, Ante, Peković, Željko, *Predromanička crkva Svetoga Spasa u Cetini*, Dubrovnik, Omega engineering d.o.o./ Centar Studiamediterranea pri Filozofskom fakultetu u Splitu, 2009.

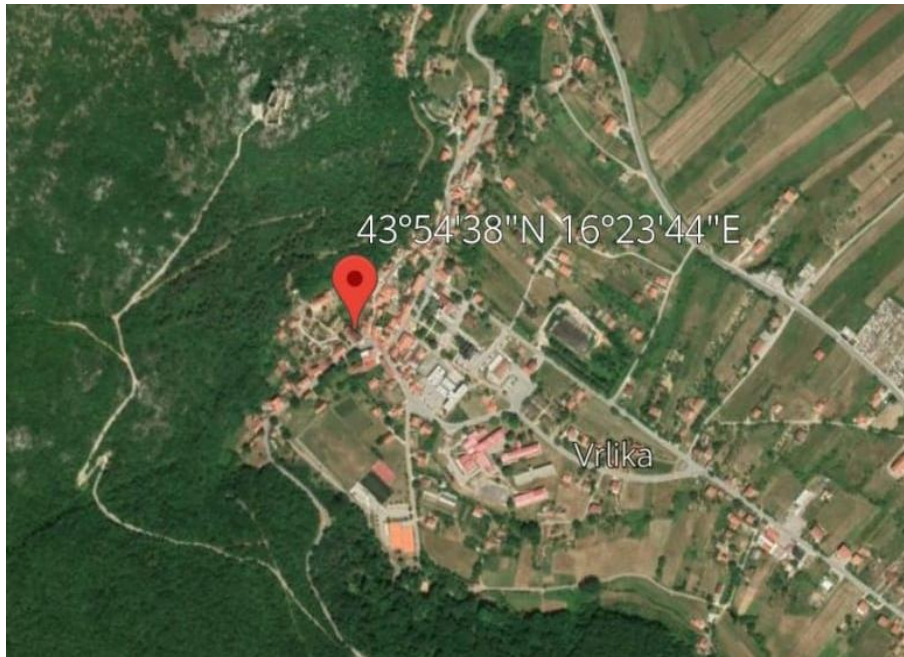
daljnje istraživanje. Iščitavanje dostupne literature i pregledavanje postojećih arhiva prethodilo je terenskom radu.

Terenski rad obuhvaćao je posjete svim lokalitetima (osim arheoloških ostataka crkvine u Gornjim Koljanima koji su potopljeni te vidljivi samo za vrijeme velike oseke i suše). Tijekom posjeta lokaliteta, objekti su fotografirani izvana, te ako je bilo moguće, i iznutra. Pretraženi su objekti te njihovo okolno područje u potrazi za informacijama o gradnji i obnovi te su se na mnogim crkvama uspješno pronađene ploče s natpisom koje su sadržavale takve informacije. Na temelju promatranja sakralnih objekata, u katalogu su doneseni njihovi opisi. Naime, za većinu crkava nismo pronašli izvornu arhitektonsku dokumentaciju, a nemamo podatke ni o postojanju recentnih snimaka postojećeg stanja. Uslijedio je razgovor s domicilnim stanovništvom te su pronađeni neki lokaliteti poznati samo njima. Nakon prikupljenih informacija i fotografija započeto je s pisanjem rada uz povremene ponovne posjete lokalitetima.

Glavni dio rada čini katalog crkava. U katalog je uvršteno ukupno 20 objekata, a u njemu se nalazi položaj objekta s katastarskom česticom te satelitskim prikazom, opis objekta izvana, te ako je bio moguć i iznutra, opis crkvenog namještaja, sažetak razvitka te izvori. Uvrštene su i fotografije crkve te pronađeni tlocrti. Kataloške jedinice su u katalog nizane s obzirom na geografski položaj. Prvo su uvrštene crkve u gradu Vrlici, zatim iz okolnih sela krenuvši s Maovicama pa južnio preko Otišića do Koljana i zatim sjeverno do Kijeve.

2 Katalog

2.1 Katolička crkva Gospe od Ružarija u Vrlici

Položaj: k. č zgr. *247, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi u središtu grada Vrlike na mjestu koje je prije gradnje darovao visovački samostan. Građena je na južnoj strani brijega na čijem se vrhu nalazi srednjovjekovna Gradina. Nasuprot crkve nalazi se zgrada Općine. Ulazno pročelje okrenuto je u smjeru jugoistoka.

Slika 1. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 2. Gospe od Ružarija – pogled prema sjeveru (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Jednobrodna crkva longitudinalnog tlocrta s dubokom pravokutnom apsidom. Unutrašnji zidni plašt crkve raščlanjen je plitkim pilastrima. Na imaginarnom razmeđu etaža nalazi se profilirani vijenac. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom. Svetište koje se nalazi na sjeverozapadu natkriveno je trostrešnim krovom te su zidni plaševi raščlanjeni prozorima kružnog oblika na bočnim zidovima. Unutrašnji zidni plašt crkve raščlanjen je biforama. Iznad ulaznog pročelja crkve nalazi se zvonik kvadratnog tlocrta, a zidni plašt najvišeg kata na kojem se nalaze zvona raščlanjen je s po jednom biforom na svakoj strani. Završava kamenom piramidom. Po sredini visine pročelje nalazi se ostakljeni otvor kružnog oblika. Iznad ulaza nalazi se trokutasti zabat. Zidni plaševi bočnih pročelja raščlanjeni su s po tri monofore, a na jugozapadnom pročelju nalazi se bočni ulaz iznad kojeg se nalazi trokutasti zabat. Između tog pročelja i apside dograđena je pravokutna sakristija. Vanjski bočni zidni plaštovi apside raščlanjeni su prozorima kružnog oblika, a sjeverozapadni s po dvije zazidane monofore.

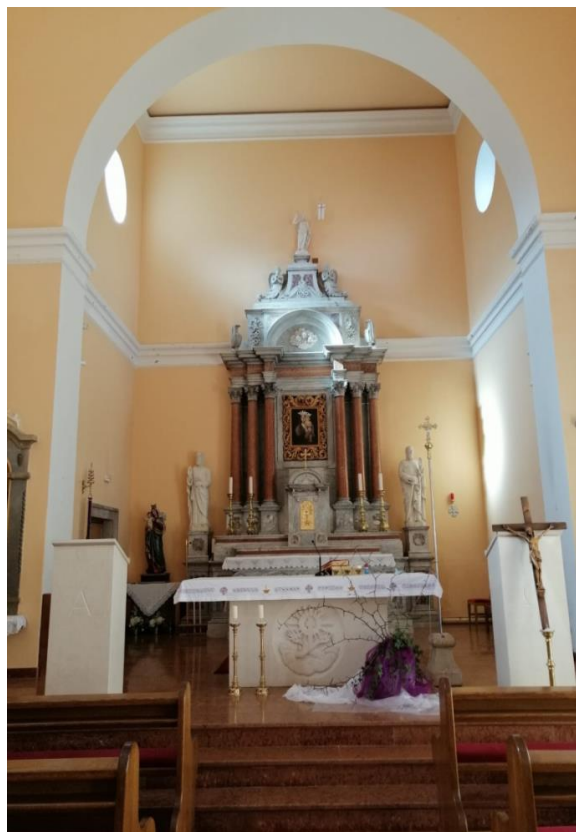
Slika 3. Apsida – pogled prema istoku (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: U svetištu se nalazi mramorni oltar, a iza njega se nalazi stari oltar s tabernakulom priljubljenim uz začelje apside. S obje strane mramornog oltara nalazi se po jedan ambon, na lijevom urezano grčko slovo „alfa“, a na desnom „omega“. U desnom prednjem dijelu svetišta nalazi se mala mramorna krstionica.

Sažetak razvitka: Gradnja crkve počinje 1876. godine, ali zbog slabe pomoći namjesništva ona je dovršena tek 1898. godine.⁸ Vlado Marjanović je oslikao crkvu 1936. godine, ali su njegova djela maknuta za vrijeme obnove crkve 1958. godine. Crkvu ponovno oslikava Bruno Bulić 1961. godine. Za Gospinu sliku s djetetom Isusom u svetište se vjeruje da ju je iz Venecije poslao fra Filip Grabovac koji je rodom iz Vrličkog kraja. Za vrijeme Domovinskog rata crkva je bila devastirana, a nakon oslobođenja se obnavlja. Obnovljen je oltar te je izrađena nova slika Gospe Ružarice od strane slikara Slavka Alača. Kipar Petar Barišić obnavlja kipove sv. Petra i Pavla 2003. godine.⁹

Slika 4. Unutrašnjost crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 5. Svetište crkve (Foto: Marko Kojundžić).

Izvori:

2000. – Ivančić, Sanja. „Vrličke starine (ili) vrlička tradicijska baština“. *EthnologicaDalmatica*, 9 (2000): 75.

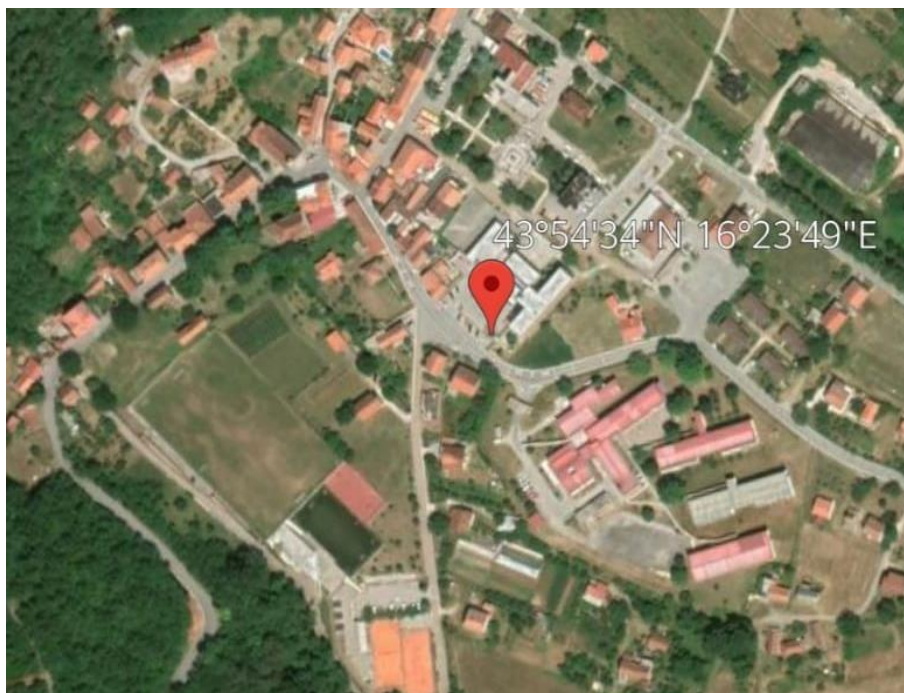
2009. – Piplović, Stanko. „Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća“. *Croatica Christiana periodica* 33, 64 (2009): 82.

<https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22.3.2021.)

⁸ Piplović, Stanko. „Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća“. *Croatica Christiana periodica* 33, 64 (2009): 82.

⁹ <https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22.3.2021.).

2.2 Grkokatolička crkva sv. Trojice u Vrlici

Položaj: k. č zgr. *345,k. o. Vrlika

Crkva se nalazila u današnjoj Ulici 30. svibnja u Vrlici. Na mjestu na kojem se crkva nalazila danas se nalazi dječje igralište.

Slika 6. Nekadašnji izgled crkve sv. Trojice u Vrlici

Opis: Crkva je bila jednobrodna s drvenim ulaznim vratima iznad kojih je bila mala nadstrešnica okrenuta prema zapada. Po pet prozora u obliku polukružnih lukova se nalazilo na bočnim stranama crkve, a na stražnjoj strani nalazila se polukružna apsida. Prvotno se iznad prednjeg ulaza nalazila mala preslica sa zvonima, a kasnije je napravljen kvadratni zvonik raščlanjen s po dvjema biforama na svakoj plohi zvonare.¹⁰

Crkveni namještaj: Crkva je imala oltar koji se nalazio u istočnom dijelu crkve.¹¹

Sažetak razvitka: Crkva je izgrađena 1843., a posvećena je 1844. godine. Krajem stoljeća crkva biva zapuštena. Zadnji put je popravljena 1877. godine, a šest godina nakon napravljena je suša za akumulaciju vode te je voda protjecala uz južni zid crkve i omekšala tlo pa je temelj južnog zida počeo tonuti, što je destabiliziralo konstrukciju. Zid je počeo pucati, a 1887. godine se pomakao za centimetar nakon obilne kiše, a uz to se krov nagnuo na južnu stranu te je pukao i poprečni zid iznad svetišta. Konačno je obnovljena 1895. godine. Uskoro u Vrlici nestaje grkokatolika te umire i posljednji grkokatolički župnik, pa se propadanje crkve nastavlja. Uklonjena je 1970. godine, nakon potresa u kojem se urušio krov crkve.¹²

Izvori:

2017. – Mišur, Ivo. „Injati – kratka povijest grkokatoličke župe Svete Trojice Vrlika“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 72, 3 (2017): 335-336.

2018. – Mišur, Ivo. „Početci Grkokatoličanstva u Vrlici“. *Croatica Christiana periodica* 42, 81 (2018): 115.

¹⁰ Mišur, Ivo. „Početci Grkokatoličanstva u Vrlici“. *Croatica Christiana periodica* 42, 81 (2018): 115.

¹¹ Ibid.

¹² Mišur, Ivo. „Injati – kratka povijest grkokatoličke župe Svete Trojice Vrlika“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 72, 3 (2017): 335-336.

2.3 Crkva sv. Petra u Vrlici

Položaj: k. o. Vrlika

Crkva se nalazila na mjesnom groblju u Vrlici

Opis: Položaj crkve nije istražen te se ne može navesti opis građevine.

Crkveni namještaj: Sačuvan je jedino donji dio desnog pilastra oltarne ograde. Prednji dio tog dijela pilastra je ukrašen plitkim reljefom s motivom troprutih čvorova.

Slika 7. Pilastar oltarne ograde (Preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.)

Sažetak razvitka: V. Delonga predlaže dataciju crkve u 9. ili 10. stoljeće. Nisu pronađeni izravni podaci o crkvi, osim usputnog zapisa u spisima splitskog kaptola iz 1377. godine gdje se spominje kao crkva sv. Petra Cetinskog.¹³

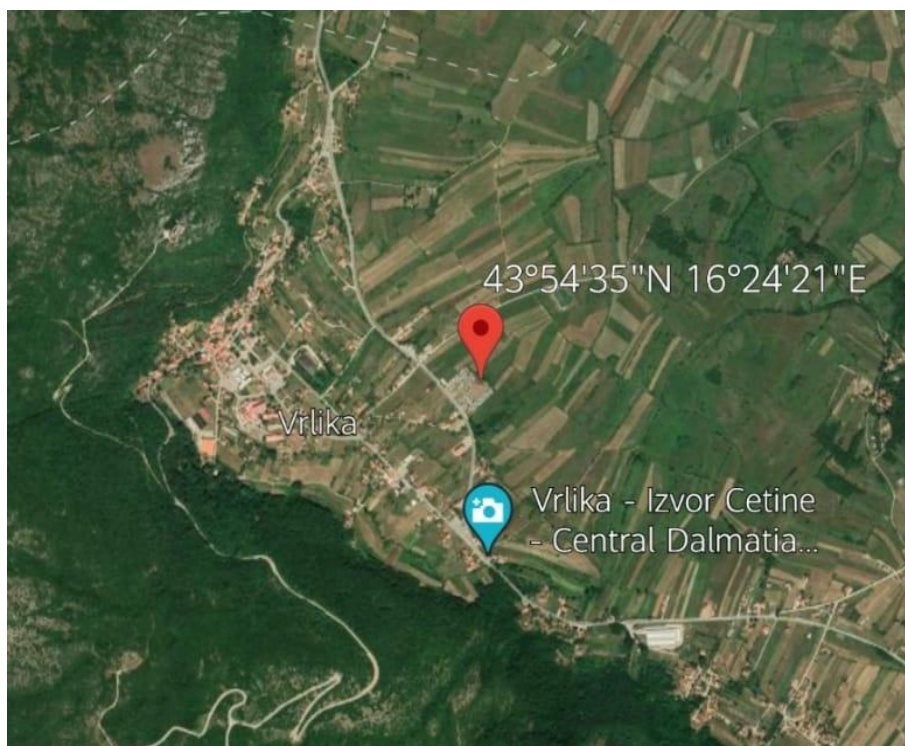
Izvori:

2006. – Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 59.

2020. – Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 35.-37.

¹³ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne arhitekture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 36-37.

2.4 Katolička crkva sv. Petra i Pavla u Vrlici

Položaj: k. č. zgr*1222, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi na mjesnom groblju u Vrlici. Glavno pročelje orijentirano je prema sjeveru.

Slika 8. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 9. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Crkva je jednobrodna s pravokutnom apsidom te je izgrađena od kamena. Crkveni brod je kao i apsida natkriven dvostrešnim krovom s kupa kanalicama. Nad sjevernim pročeljem nalazi se zvonik na preslicu, a vanjski zidni plašt pročelja raščlanjen je s malim, oštećenim prozorom kružnog oblika. Vanjski zidni plaševi bočnim pročelja raščlanjeni su s po dva prozora, a vanjski zidni plaševi apside s po jednim prozorom. Na zapadnom pročelju se nalazi bočni ulaz u crkvu.

Slika 10. Istočno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 11. Zapadno pročelje s apsidom (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: nedovoljno izvora.

Sažetak razvitka: Crkva je podignuta 1701. godine.¹⁴ Kroz povijest je bila više puta obnavljana, a najveće obnove su bile 1953. godine te nakon Domovinskog rata 1996. godine.¹⁵

Izvori:

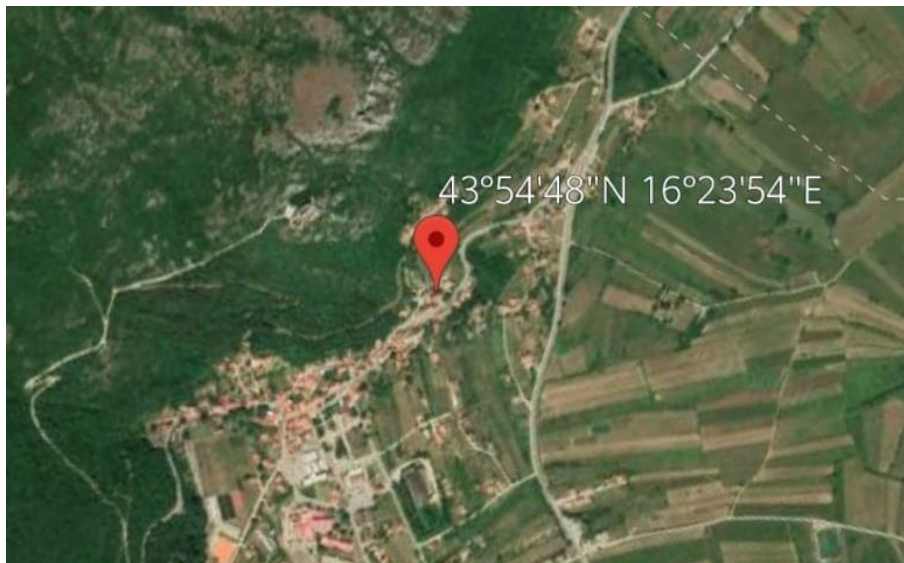
<https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22. 3. 2021.)

<https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21. 3. 2021.)

¹⁴ <https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22.3.2021.).

¹⁵ <https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21.3.2021.).

2.5 Pravoslavna crkva sv. Nikolaja u Vrlici

Položaj: k. č. zgr. *536, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi u istočnom dijelu grada Vrlike između Ulice Bana Berislavića i Puta Vrančića.

Ulazno pročelje je orijentirano prema zapadu.

Slika 12. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 13. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Crkva je kamena i jednobrodna s polukružnom apsidom. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s kupa kanalicama. Apsida je natkrivena polukalotom koja je obložena limom. U aksijalnoj osi crkve nalazi se zvonik kvadratnog tlocrta koji izlazi iz korpusa crkve.

Počiva na četirima stupovima spojenim polukružnim lukovima. Vanjski zidni plaševi zvonika raščlanjeni su prozorima različitih oblika te profiliranim vijencima koji odvajaju etaže. Vanjske zidne plohe prvog kata zvonika raščlanjene su rozetama, osim sjeverne koja je raščlanjena malim pravokutnim prozorom. Na drugom katu zvonika nalaze se bifore unutar pravokutnog prozorskog kamenog okvira, a treći je kat raščlanjen po jednim malim prozorom polukružnog oblika. Zidni plašt zvonare perforiran je nizom arkada. Zvonik je natkriven lukovičastom kupolom. Zapadno pročelje crkve raščlanjeno je s po jednim malim pravokutnim prozorom koji flankiraju ulaz. Bočna pročelja su raščlanjena s po tri monofore. Vanjski zidni plašt polukružne apside nije raščlanjen.

Slika 14. Crkva sv. Nikolaja – pogled prema jugoistoku (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 15. Južno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: Svetište od ostatka crkve odvaja ikonostas.

Slika 16. Ikonostas crkve (<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Vrlika-L.htm>, pristupljeno: 19.3.2021.)

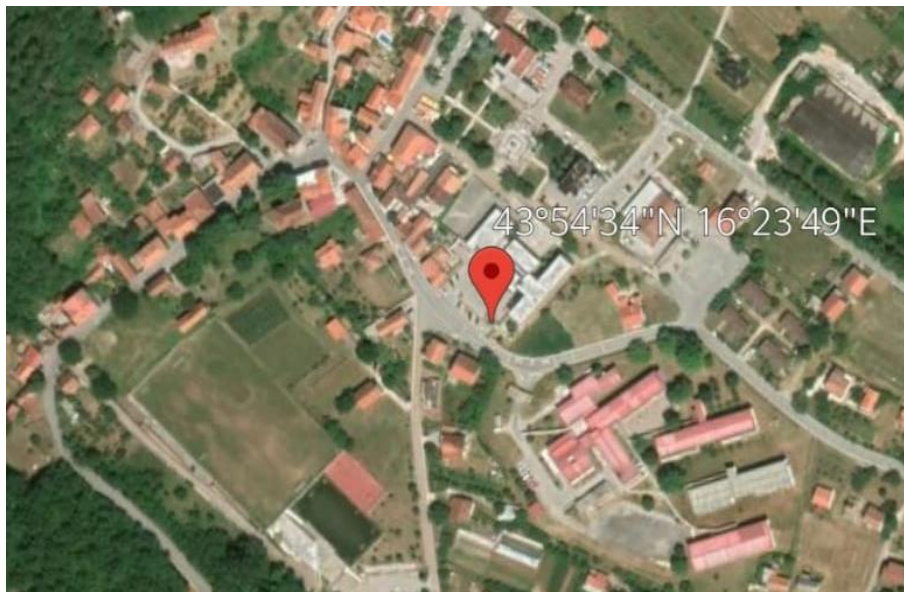
Sažetak razvitka: Crkva se prvi put spominje 1701. godine, a 1801. godine sagrađen je zvonik te dodana polukružna apsida.¹⁶

Izvori:

<https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21.3.2021.)

¹⁶ <https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21.3.2021.)

2.6 Zavjetna kapela Sv. Trojice u Vrlici

Položaj: k. č. zgr. *345, k. o. Vrlika

Kapela se nalazi između dječjeg igrališta i parkinga, na mjestu nekadašnje grkokatoličke crkve Sv. Trojice u Vrlici. Glavnim pročeljem je orijentirana prema zapadu.

Slika 17. Kapela Sv. Trojice u Vrlici(Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Kapela ima dvostrešni krov s utorenim crijepom. U niši, orijentiranoj prema zapadu, nalazi se ikona Sv. Trojice. Ispod niše nalazi se ploča s natpisom o nekadašnjoj crkvi sv. Trojice te datumom izgradnje kapele.

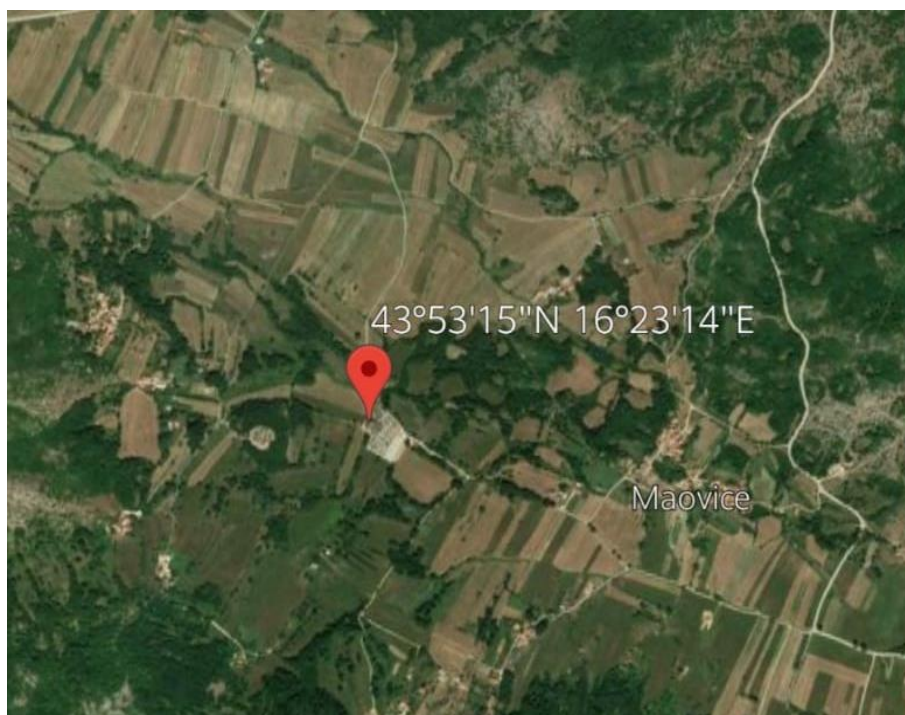
Sažetak razvitka: Kapela je podignuta 29. svibnja 2021. godine od strane grada Vrlike i Križevačke eparhije.¹⁷

Izvori:

Ploča s natpisom na kapeli: „*Grkokatolička kapelica Svete Trojice. Na ovom mjestu se od 1843. do 1971. godine nalazila grkokatolička crkva Svete Trojice koja je bilo mjesto susreta s Bogom za generacije Vrličana koji su u njoj kršteni, ženjeni i ispraćani na posljednje počivalište. Spomen kapelicu istog imena podižu grad Vrlika i Križevačka eparhija 29. svibnja 2021.*“

¹⁷ Ploča s natpisom.

2.7 Katolička crkva sv. Jure na Maovicama

Položaj: k. č.zgr. *253, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi na putu između Gornjih i Donjih Maovica. Glavni ulaz orijentiran je prema sjeveru. Oko crkve nalazi se groblje.

Slika 18. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

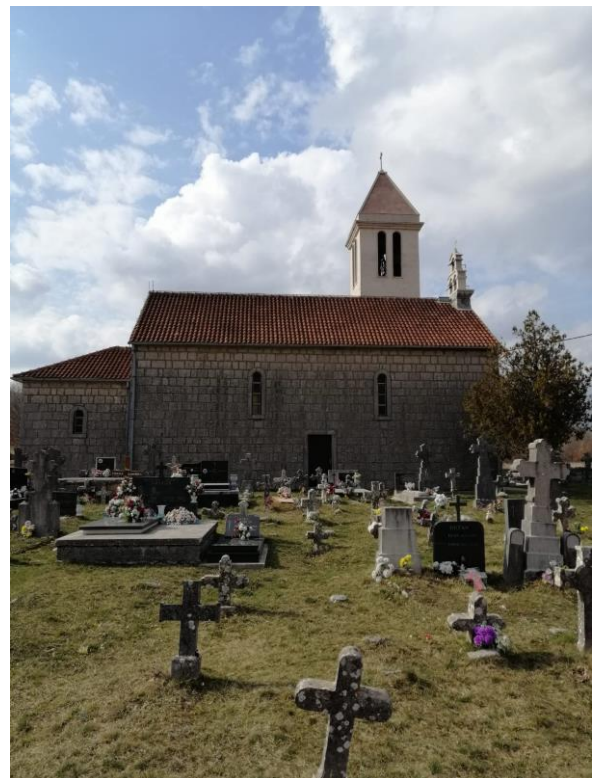

Slika 19. Unutrašnjost crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Jednostavna jednobrodna kamena crkva longitudinalnog tlocrta s pravokutnom apsidom te zvonikom na preslicu nad sjevernim pročeljem. Unutrašnji zidni plaševi raščlanjeni su uskim i visokim monoforama. Unutrašnji zidni plaštovi apside raščlanjeni su monoforama. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s kupa kanalicama, a svetište trostrešnim krovom s kupa kanalicama. Vanjski zidni plašt sjevernog pročelja raščlanjen je s dva mala kružna prozora. Vanjski bočni zidni plaštovi crkve raščlanjeni su s po dvoje monofore, a vanjski bočni zidni plaštovi apside s po jednom monoforum. Sjeverni vanjski zidni plašt apside nije raščlanjen, a po njegovoj sredini se nalazi mali reljef križa u kamenu. Vanjski zidni plašt sjevernog pročelja crkve raščlanjen je jednom monoforum koja se nalazi iznad krova apside. Uz sjeverno pročelje s desne strane dograđen je zvonik čiji su vanjski zidni plaštovi raščlanjeni s po tri mala kvadratna prozora sa svake strane, po jedan na svakom katu, a vanjski zidni plašt na južnoj strani je u prizemlju raščlanjen s još jednim većim pravokutnim prozorom. Zidni plaštovi najvišeg kata na kojem se nalaze zvona raščlanjeni su sa po dvije monofore na svakoj strani.

Slika 20. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 21. Vanjski izgled istočnog pročelja (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: U svetištu se nalazi oltar koji počiva na četirima stupovima, a s njegove lijeve strane se nalazi ambon.

Opis razvitka: Crkva je podignuta 1901. godine. Crkva je bila obnavljana u više navrata. Prva obnova bila je 1934. godine, zatim 1963. godine te 1979. godine. crkvu su u Domovinskom

ratu devastirali pobunjeni Srbi, a obnovljena je nakon rata. Osim crkve razbili su i kip sv. Jure, a novi kip je donesen 1997. godine. Zvonik uz nju je izgrađen nakon Domovinskog rata.¹⁸

Slika 22. Vanjski izgled zvonika (Foto: Marko Kojundžić)

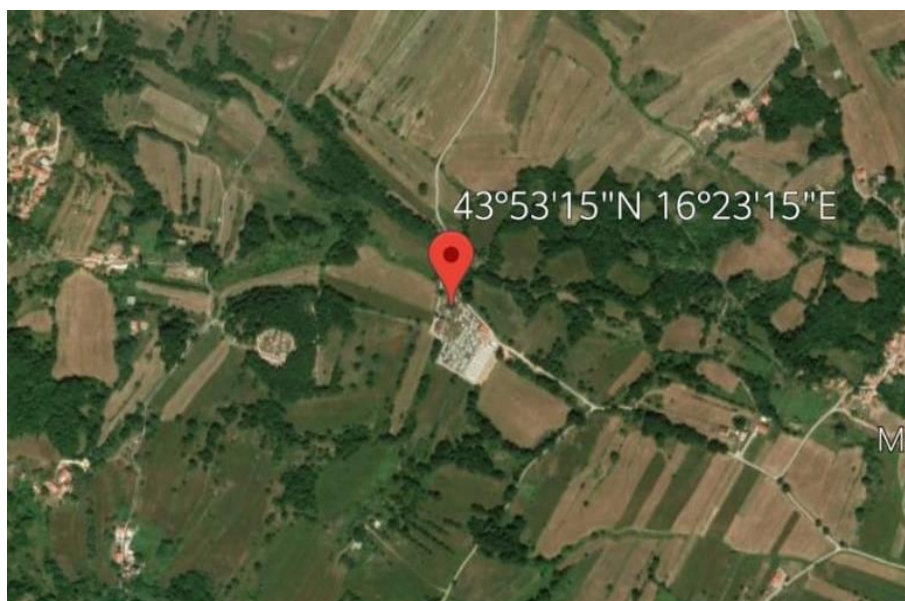
Izvori:

Ploča s natpisom iznad glavnog ulaza crkve: „*Uprava J. Samardžića doprinos požrtvovnosti maovičkih Katolika ovaj hram podignu 1901.*“

<https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22.3.2021.)

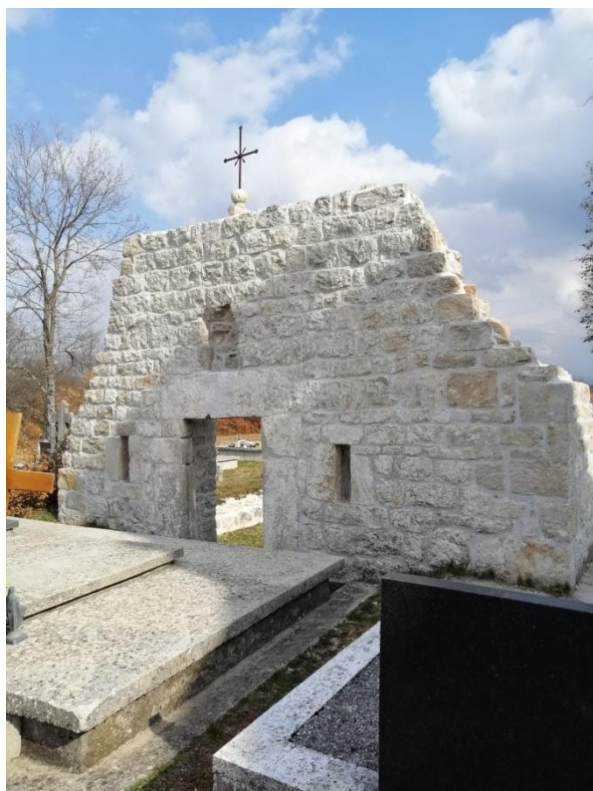
¹⁸ <https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno 22.3.2021.).

2.8 Katolička crkva sv. Marte na Maovicama

Položaj: k. č. zgr. *2422, k. o. Vrlika

Ruševine crkve se nalaze pokraj crkve sv. Jure. Glavno pročelje orijentirano je prema zapadu.

Slika 23. Ostaci zapadnog pročelja – pogled prema sjeveroistoku (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 24. Unutarnje lice zapadnog pročelja – pogled prema zapadu (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Najviše je sačuvano zapadno pročelje crkve gdje se nalazi i ulaz u crkvu. Vanjski zidni plašt je, osim ulazom, raščlanjen dvama uskim pravokutnim prozorima, po jedan s obje strane

ulaza. Južni zid sačuvan je do visine od cca 1 m, dok je sjeverni zid sačuvan do visine od cca 30 cm. Istočni zid nije sačuvan. Prema ostacima se može zaključiti da je crkva bila jednobrodna longitudinalna građevina.

Crkveni namještaj: Nije sačuvan.

Opis razvitka: Crkva je izgrađena tijekom 17. stoljeća.¹⁹

Izvori:

<https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21.3.2021.)

¹⁹ <https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti>(pristupljeno: 21.3.2021.).

2.9 Pravoslavna crkva sv. Nedjelje na Maovicama

Položaj: k. č. zgr. *2434, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi između Gornjih i Donjih Maovica. Oko crkve se nalazi groblje. Glavno pročelje je orijentirano prema jugu.

Slika 25. Glavno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 26. Začelje crkve s polukružnom apsidom (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Crkva je jednobrodna, longitudinalna građevina s polukružnom apsidom, a crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s utorenim crijepom. Nad ulaznim pročeljem se nalazi zvonik

na preslicu. Apsida je natkrivena plitkim stožastim krovom bez pokrova. Crkva je izgrađena od kamena, a vanjski zidni plašt raščlanjen je s malim prozorom kružnog oblika koji se nalazi iznad ulaza. Vanjski zidni plaševi bočnih pročelja raščlanjeni su s po dvije monofore, a vanjski zidni plašt apsida nije raščlanjen.

Slika 28. Istočno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 27. Zapadno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: U svetištu se nalazi oltar, a svetište je od ostatka crkve odijeljeno dvodijelnim ikonostasom s polukružnim lukom na kojem se nalazi kameni križ.

Opis razvitka: Crkva je izgrađena 1912. godine, a obnovljena je 1982. godine.²⁰

Izvori:

Ploča s natpisom iznad ulaza u crkvu. „*Sagradi se 1912, obnovi se 1982.*“ (prevedeno s ćirilice)

²⁰ Ploča s natpisom iznad ulaza u crkvu.

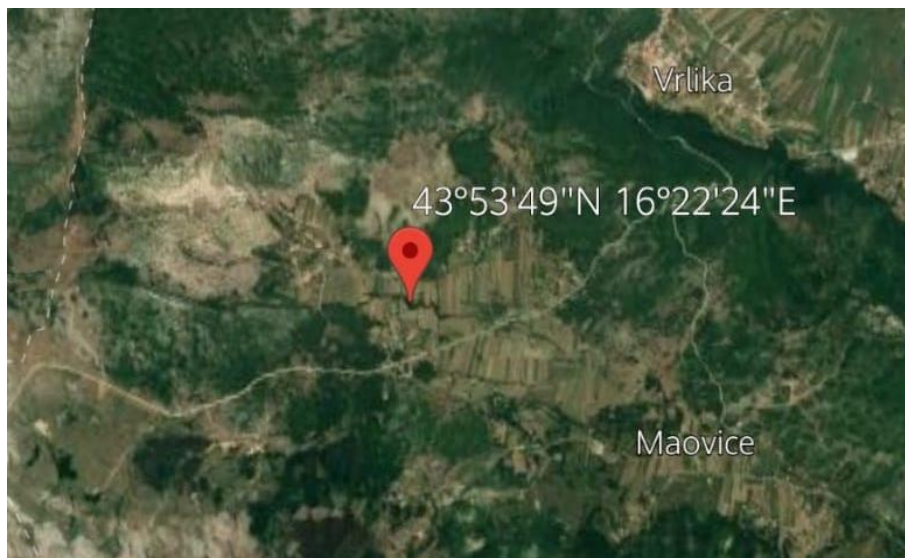

Slika 29. Ploča s podacima od gradnji i obnovi
(Foto: Marko Kojundžić)

Slika 30. Unutrašnjost crkve (Preuzeto:
<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Maovice-1.htm>, pristupljeno: 7. 4. 2021.)

2.10 Katolička crkva sv. Kate na Maovicama

Položaj: k. č. zgr. *4030, k. o. Vrlika

Lokalitet se nalazi između zaseoka Šokci i Režići, uz korito presušene rijeke Jaruga. Iako je cijeli lokalitet zarastao u gustu vegetaciju te arheološka istraživanja, prema našim saznanjima, nikad nisu vršena, u memoriji domicilnog stanovništva uz ovaj se lokalitet vezuje predaja o postojanju crkve posvećene sv. Kati.

Slika 31. Obraslo područje na kojem se nalaze arheološki ostaci crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Lokalitet nije arheološki istraživan, stoga je tlocrt crkve, za sada, nepoznat. Crkva je potpuno obrasla u gustu vegetaciju. Nazire se samo mali dio zida do visine od 30 cm.

Crkveni namještaj: Nedovoljno izvora.

Sažetak razvitka: Nedovoljno izvora.

Izvori: Neistražen i neobjavljen lokalitet.

2.11 Pravoslavna crkva sv. Arkandela Mihajla u Otišiću

Položaj: k. č. zgr. *473, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi u središtu Otišića, uz glavnu cestu. Uz crkvu se nalazi groblje. Ulazno pročelje okrenuto je u smjeru jugozapada.

Slika 32. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 33. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Crkva je jednobrodna s polukružnom apsidom na sjeveroistoku. Građena je od kamena. Glavno ulazno pročelje okrenuto je u smjeru jugozapada. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s utorenim crijepom, a svetište osmostrešnim krovom, također s utorenim

crijepom. Vanjski zidni plašt jugozapadnog pročelja raščlanjen je malim prozorom kružnog oblika koje se nalazi po sredini pročelja. Ulazni portal urešen je profiliranim dovratnicima koji su mjestimično oštećeni, polukružnim profiliranim nadvojem iznad kojeg se nalazi mali kameni reljef s motivom križa. Nad pročeljem se nalazi zvonik na preslicu. Bočna pročelja raščlanjena su s po tri monofore. Uz glavno pročelje, crkva raspolaže i bočnim ulazom smještenim na jugoistočnom pročelju. Vanjski zidni plašt apside raščlanjen je monoforom na sjeveroistočnoj strani.

Slika 34. Jugoistočno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 35. Sjeverozapadno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: Ulaz u crkvu zatvoren, nedovoljno podataka u literaturi.

Sažetak razvitka: Crkva je podignuta 1889. godine.²¹

Izvori:

<http://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Otisc-L.htm> (pristupljeno: 8. 4. 2021.)

²¹ <http://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Otisc-L.htm> (pristupljeno: 8. 4. 2021.).

2.12 Pravoslavna kapela nasuprot crkve sv. Arkandela Mihajla u Otišiću

Položaj: k. č. zgr. *235, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi na groblju u središtu Otišića. Nalazi se nasuprot glavnog ulaza crkve sv. Arkandela Mihajla, a ulazno pročelje okrenuto je u smjeru jugozapada.

Slika 37. Vanjski izgled kapele (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 36. Ulazno pročelje kapele (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Manja kamena kapela sa zvonikom na preslicu iznad glavnog pročelja koje je okrenuto u smjeru jugozapada. Kapela ima jednobrodan tlocrt s polukružnom apsidom. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s kupa kanalicama, a krov apside je natkriven plitkim

stožastim krovom. Jugozapadno, ulazno pročelje raščlanjeno je portalom s polukružnim nadvojem. Monolitni kameni dovratnici i nadvoj koji ih povezuje neznatno je odignut u odnosu na vanjsko lice pročelja. Iznad ulaza nalazi se jednostavna rozeta, a nad njom mali uski pravokutni prozor smješten ispod zvonika na preslicu. Bočna pročelja raščlanjena su s po jednom monoforum, kao i pročelje apside. Unutrašnjost kapele i crkveni inventar je opustošen.

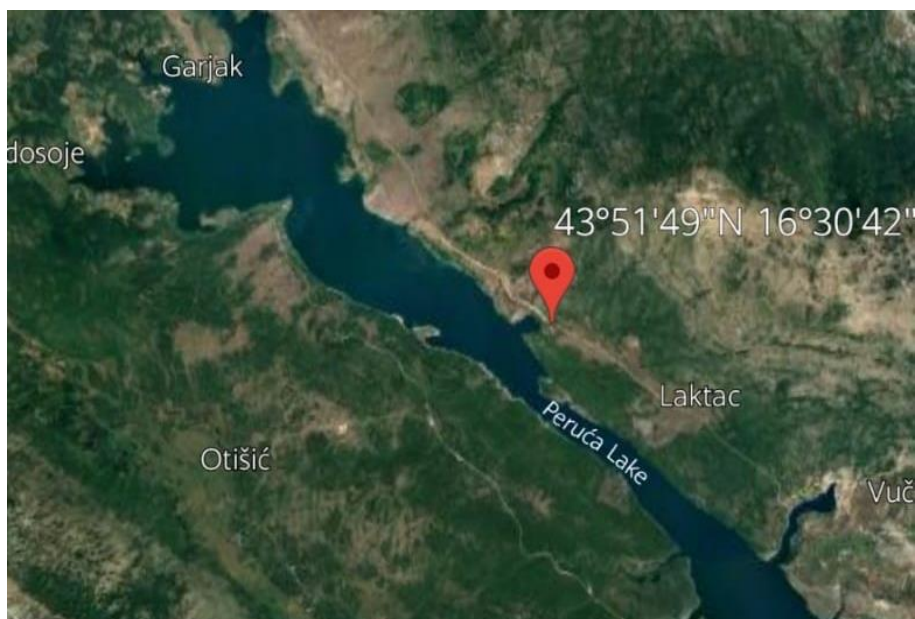

Slika 38. Današnje stanje unutrašnjosti (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: Namještaj je danas porušen, nema podataka o prijašnjem stanju.

Izvori: Neobjavljen lokalitet.

2.13 Pravoslavni manastir Dragović

Položaj: k. č. zgr. *665/2, k. o. Vrlika

Manastir se nalazi uz rijeku Cetinu, u selu Koljani.

Slika 39. Ulazno pročelje s dograđenom kapelom
(Foto: Marko Kojundžić)

Slika 40. Južno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Samostanska crkva je jednobrodna s polukružnom apsidom, građena pravilnim kamenim klesancima. Ulazno pročelje orijentirano je prema zapadu i na njemu se, u aksijalnoj osi crkve

nalazi zvonik kvadratnog tlocrta oslonjen na četiri stupa povezana lukovima. Crkveni brod natkriven je dvostrešnim krovom s kupa kanalicama, a apsida je natkrivena polukalotom koja je obložena limom. Nazapadnom pročelju zvonika nalazi se jednostvna rozeta. Zvonara rastvorena kontinuiranim lučnim otvorima. U tjemenu apise nalazi se mali polukružni izduženi prozor. Bočna pročelja raščlanjena su polukružnim prozorima. Uz zapadno pročelje crkve dograđena je kapela sa zvonikom na preslicu na pročelju. U interijeru je crkva bogato oslikana freskama.

Slika 42. Sjeverno pročelje s apsidadom (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 41. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: U svetištu se nalazi oltar. Svetište od ostatka crkve dijeli kameni ikonostas u kojeg su u gornjoj zoni umetnute ikone. Ulaz u ikonostas kroz plitki luk naglašen je križem.

Sažetak razvitka: Manastir je podignut 1395. godine. Već 1480. godine, nakon turskih provala, biva opustošen te takav stoji dvadeset godina, nakon čega je obnovljen. Ponovno je napušten 1590. godine kada njegovi monasi bježe zbog gladi, a obnavlja se tek 1694. godine. Već četiri godine nakon, njegovi monasi ponovno bježe, ovaj put zbog opasnosti od Turaka. Nakon Karlovačkog mira, 1699. godine, se vraćaju. Prvo preseljenje manastira je bilo zbog nestabilnog tla i velike vlage na mjestu na kojem je sagrađen. Mletačka vlada dopustila je preseljenje 1777. godine. Manastir je konačno posvećen 1867. godine u mjestu Vinogradi. Drugo preseljenje manastira bilo je zbog izgradnje hidroelektrane na rijeci Cetini 1950-ih godina. Manastir je tada

preseljen na današnju lokaciju. Nakon Domovinskog rata ponovno je napušten, a trenutno ga se ponovno nastoji oživjeti.²²

Slika 43. Unutrašnji izgled crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Izvori:

²² <https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Manastiri-Dragovic-L.htm> (pristupljeno: 17. 3. 2021.).

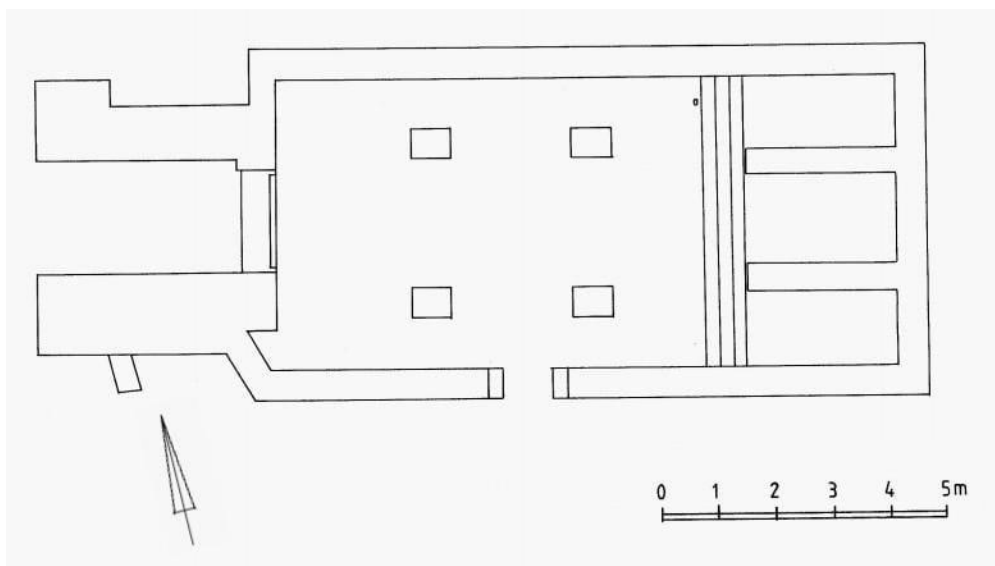
<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Manastiri-Dragovic-L.htm> (pristupljeno: 17. 3. 2021.)

2.14 Crkvina u Gornjim Koljanima (Sv. Marija)

Položaj: k. č. 2051, k. o. Vrlika

Crkva je sagrađena s lijeve strane rijeke Cetine u današnjem selu Gornji Koljani. Ostatci crkve danas se nalaze pod vodom Peručkog jezera.

Slika 44. Pretpostavljeni izvorni tlocrt crkve (prema M. Zekanu) (Preuzeto: Marasović, Tomislav., 2006.)

Opis: Crkva je bila dugačka oko 15 m, a široka 5,70 m. Debljina zidova je oko 0,60 m. Svetište je bilo odignuto u odnosu na crkveni brod te odijeljeno trima stubama u kojima su se nalazile

čtvrtašte rupe za postavljanje oltarne ograde.²³ Crkva je danas u ruševinama, no prema arheološkim ostacima se zaključuje da je bila trobrodna bazilika s ulazom na zapadu te zvonikom na pročelju. Srednji brod bio je odijeljen od bočnih dvama reda od po tri zidana pilona pravokutna presjeka. Na istočnom začelju nalazile su se tri pravokutne apside upisane u ravno začelje. Osim glavnog zapadnog ulaza, crkva je imala i bočni ulaz na južnom pročelju.²⁴

Crkveni namještaj: Pronađeni su ostaci oltarne ograde prema kojima se pretpostavlja da je ona bila trodijelna sa zabatom. Pronađeno je osam ulomaka pilastara oltarne ograde s natpisima koji su ostali u fragmentima. Pronađena su još i dva ulomka kapitela oltarne ograde te dva znatno sačuvana pluteja. U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika se nalazi rekonstrukcija predromaničke oltarne ograde (*cancellum*). U znatnom dijelu sačuvan je zabat, a njegov vanjski dio ukrašen je jednoprutim kukama, u sredini se nalazi križ, a s obje strane križa po jedna ptica koja u kljunu drži grozd. Na drugom ulomku zabata sačuvan je dio natpisa koji se odnosi na postavljanje oltarne pregrade. Pronađen je i komad trećeg zabata na kojem je sačuvan dio natpisa s hrvatskim imenom. Pronađeno je osam ulomaka oltarne grede ukrašene kukama kratkih drški sa spiralnim glavama te se na njima nalazi tekst u fragmentima posvetnog sadržaja. Osim četiri pilastra pronadena u Koljanima, pronadena dva pilastra iz Dragovića se također pripisuju ovoj crkvi zbog iste klesarske obrade. Pronadena dva ulomka kapitela imaju stilizirane i prošupljene palmete, raspoređene u dva reda i s gornjim volutama. Jedan od pronadenih pluteja ima letvu ukrašenu s dva reda troprutih uzlova, a glavno polje s tri vertikalna niza od šest troprutih, međusobno učvorenih kružnica, unutar kojih se nalaze motivi stiliziranih ptica te ostali pleterni motivi. Drugom pluteju letva je ukrašena isprepletenim kružnicama i uzlovima, a glavno polje troprutim kružnicama isprepletenih s dvostrukim troprutim trakama.²⁵

Sažetak razvitka: Vodila su se brojna istraživanja o dataciji crkve. Pronađeni pluteji se datiraju u 6. stoljeće, isto kao i nadvratnik južnih vrata. Poznato je da se u 9. stoljeću nalazila na groblju sela Koljane te da joj se u karolinškom dobu pridodaje masivni i aksijalni zvonik. Pretpostavlja se da je crkva porušena još u srednjem vijeku, a njezini ostaci pronadeni su u 19. stoljeću. Nestručnim istraživanjima su uništeni, preostali ulomci danas se čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, a arheološki ostaci crkve su potopljeni Peručkim jezerom.²⁶ Crkva je

²³ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 39.

²⁴ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 60.-68.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

vjerojatno bila u funkciji do 13. stoljeća.²⁷ Ulomci ove crkve su poslije bili raznošeni po okolnim selima.²⁸ Prvo iskopavanja na ovom području obavlja P. Stanić 1890. godine, a potom je istraživanja vršio i F. Radić 1897. godine. Iduće istraživanje obavlja V. Tešanović 1936. godine, a potom i S. Gunjača 1939. godine te zaključuje kako je lokalitet devastiran ranijim iskopavanjima i krčenjem zemljišta. Posljednje istraživanje prije akumuliranja Peručkog jezera odvijalo se 1956. godine.²⁹

Slika 45. Rekonponiranaoltarna ograda u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika (Preuzeto: Marasović, Tomislav., 2006.)

Izvori:

2006. – Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 60-68.

2015. – Jakšić, Nikola. *Klesarstvo u službi evangelizacije: studije iz predromaničke skulpture na Jadranu*. Split: MHAS, 2015, str. 221-240.

2020. – Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, 37-52.

²⁷ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 43.

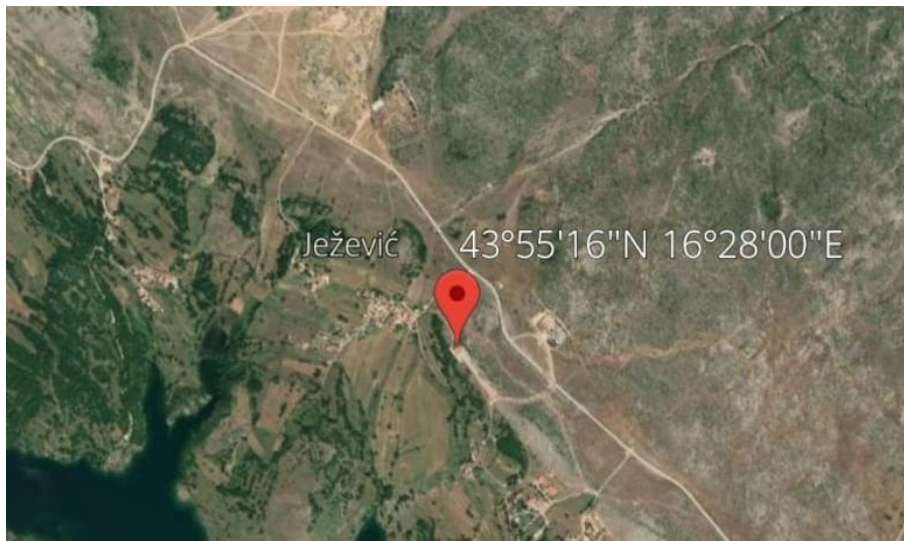
²⁸ Jakšić, Nikola. *Klesarstvo u službi evangelizacije: studije iz predromaničke skulpture na Jadranu*. Split: MHAS, 2015, str. 221-222.

²⁹ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 39-40.

Slika 46. Ostaci nekadašnje crkvine u Koljanima (<https://www.mhas-split.hr/istrazivanja/arhiva-istrazivanja/artmid/934/articleid/67/gornji-koljani-crkvina>, pristupljeno: 4. 4. 2021.)

2.15 Katolička crkva sv. Josipa u Ježeviću

Položaj: k. č.zgr. *1217/2, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi u središtu sela Ježević, južno od ceste na uzvisini. Glavnim pročeljem crkva je orijentirana prema istoku.

Slika 47. Glavno pročelje orijentirano prema istoku
(Foto: Marko Kojundžić)

Slika 48. Crkveno začelje orijentirano prema zapadu
(Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Crkva ima tlocrt u obliku longitudinalnog križa. Zvonik crkve projektiran je unutar njezina korpusu, u sklopu ulaznog pročelja tako da su izvana do visine crkve vidljivi samo istočni i južni zid zvonika. Istočno pročelje zvonika raščlanjeno je četirima malim pravokutnim

prozorima, svaki prozor na jednom katu. Na najvišem katu na kojem se nalaze i zvona, na istočnom je pročelju projektiran veliki pravokutni otvor. Na južnom zidu zvonika je dodan još jedan prozor u prizemlju te dva uska pravokutna prozora na najvišem katu. Sjeverni i zapadni zid zvonika raščlanjeni su s po dva mala prozora, a na najvišem katu se nalazi na sjevernom zidu dva, a na zapadnom jedan izduljeni pravokutni prozor. Vanjski zidni plaševi bočnih pročelja crkve raščlanjeni su s po tri uska prozora, a sa sjeverne strane se nalazi pravokutna sakristija koja izlazi iz korpusa crkve. U sakristiju se ulazi s istočne strane, a na zapadni vanjski zidni plašt raščlanjen je dvama malim prozorskim otvorima u istoj visini. Bočni, vanjski zidni plaštovi apside su ravni, dok je istočni polukružan. Na južnom vanjskom zidnom plaštu apside se nalazi jedan uski prozor, a sjeverni zid je spojen sa sakristijom. Istočni, polukružni vanjski zidni plašt apside je jedini dio crkve ukrašen kamenim pločama, a po sredini zidnog plašta se nalazi križ nastao uklanjanjem dijela ukrasnih, kamenih ploča.

Slika 49. Unutrašnjost crkve (preuzeto: <https://vrlika-u-srcu.blogspot.com/2011/05/eto-i-sveti-josip-radnik-je-iza-nas.html>, pristupljeno: 14. 9. 2021.)

Crkveni namještaj: Crkva ima oltar koji počiva na četiri stupa te ambon koji počiva na dva stupa.

Sažetak razvitka: Gradnja crkve započeta je 2003., a dovršena je 2004. godine kada je crkva i posvećena. Građena je na mjestu starije crkve koja je sagrađena 1969. godine, a srušena u Domovinskom ratu 16. ožujka 1933. godine.³⁰

Izvori:

<https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22. 3. 2021.)

Slika 50. Zvonik inkorporiran u jugoistočni ugao crkve (Foto: Marko Kojundžić)

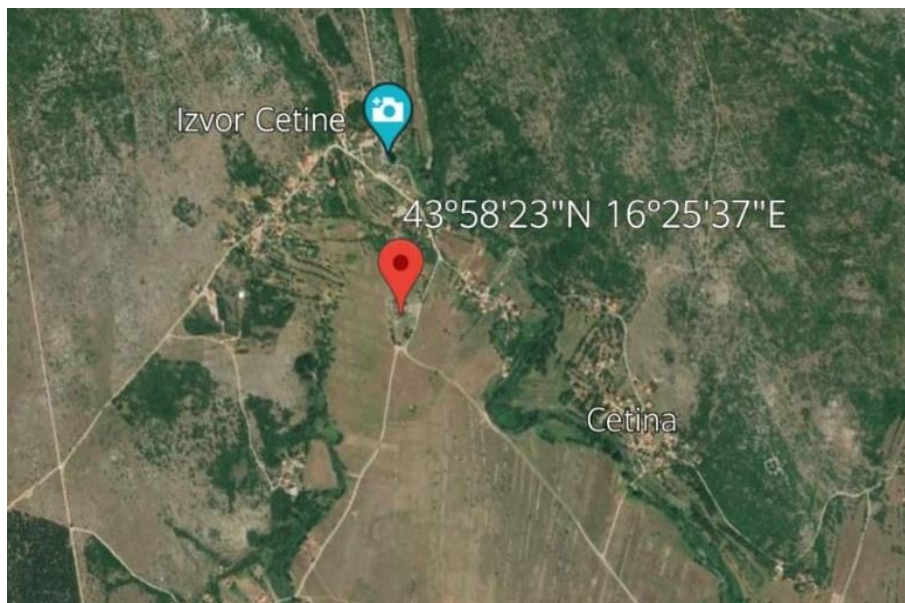
Slika 51. Sjeverno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 52. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

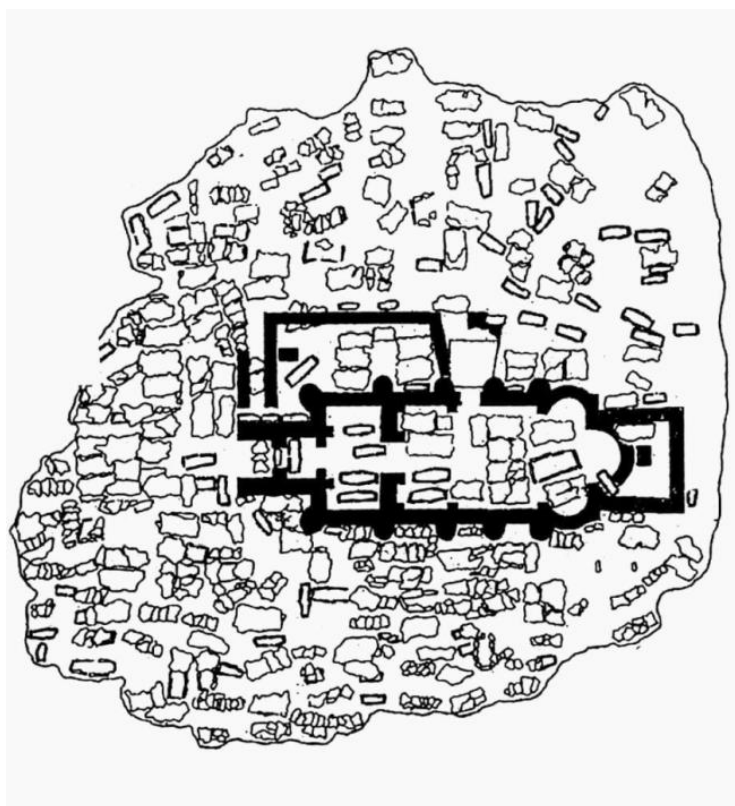
³⁰ <https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno: 22. 3. 2021.).

2.16 Crkva sv. Spasa na izvoru Cetine

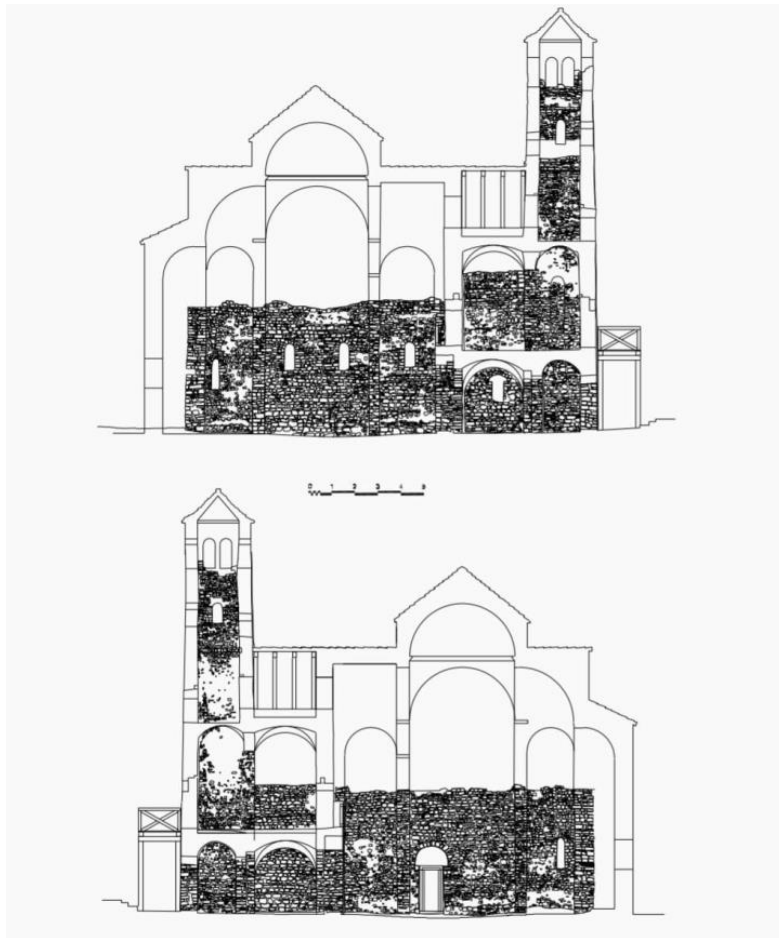

Položaj: k. č. zgr. *124, k. o. Vrlika

Crkva se nalazi pokraj izvora Cetine, na sjevernom rubu Cetinskog polja u selu Cetina podno Dinare.

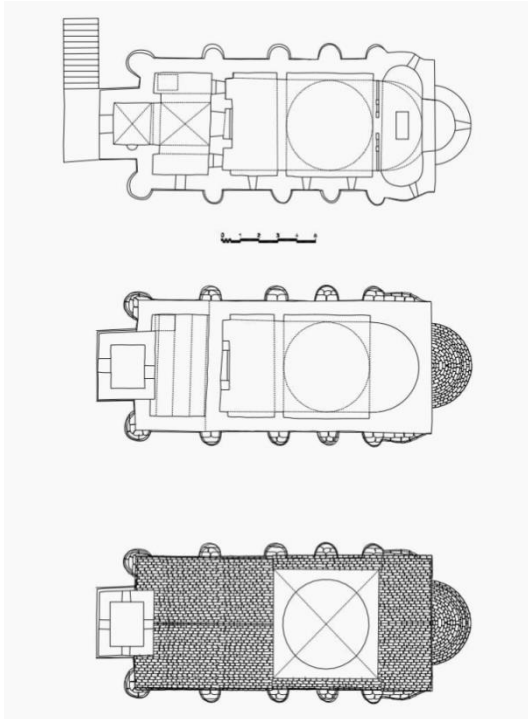
Slika 53. Tlocrt postojećeg stanja s pripadajućim grobljem (S. Gunjača, T. Marasović) (preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.).

Slika 54. Uzdužni presjek s prikazanim ostacima i pretpostavljenim izvornim izgledom (Milošević/Peković)
(Preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.)

Opis: Crkva je sačuvana gotovo do krova. Aksijalni zvonik na pročelju sačuvan je do visine dvojnih otvora gornjeg kata. Krov nije sačuvan. Crkva je jednobrodna s aksijalnim zvonikom na zapadnom pročelju. Glavni ulaz je na zapadu, a na istoku završava pravokutnom apsidom. Brod je izduženog, pravokutnog tlocrta, a nekada je završavao troapsidnim prezbiterijem. Predbrod je isto pravokutan, a nalazi se između zvonika i broda. Iznad njega se nalazi westwerk. Na bočnom, sjevernom zidu se nalazi još jedan ulaz. U prizemlju zvonika svod je bačvasti, a na prvom katu križno-bačvasti. U predbrodu središnje polje bilo presvođeno križno-kupolnim svodom, a bočna polja bačvastim svodom.. Svi prozori na crkvi su presvođeni polukružnim navojem. Na zidu sjeverne apside pronađeni su tragovi fresaka. Bočni vanjski zidovi raščlanjeni su s po pet kontrafora.³¹

³¹ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40-58.

Slika 55. Pretpostavljeni izvorni tlocrt crkve, prikaz u različitim razinama (Milošević/Peković) (Preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.)

Slika 56. Model rekonstruirane crkve (Preuzeto: Milošević, Ante, Peković, Željko, 2009.)

Slika 57. Vanjski izgled zvonika (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 58. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: Crkva je imala oltarnu ogradu širine od 4,78 m te visoku 3,10 m. Sačuvani arhitravi s natpisom su sačuvani gotovo u cjelosti, dok su ostali dijelovi sačuvani u ulomcima. Oltarna ograda sastojala se od četiri pluteja i četiri pilastra sa sraslim stupovima te dva arhitrava

povezana zabatom.³² Na gredi oltarne ograde nalazi se i donatorski natpis koji spominje Gostihu kao donatora, a obje pronađene grede ukrašene su kukama. Pronađeni trokutni zabat ukrašen je na vanjskom rubu s kukama, a vidi se dio središnjeg križa na njemu, kao i lijeva ptica. Dva pilastra ukrašena su troprutim kružnicama s ispresecijanim dijagonalnim kružnicama. Na jednom od četirijusačuvanih pilastara sačuvan je i kapitel s ugaonim listovima i volutama, a jedan pilastar ukrašen je motivom troprutih osmica. Od pronađena četiri pluteja, dva su ukrašena troprutim kružnicama, ispresijecana dijagonalnim vrpcama, a druga dva gustom troprutom mrežom. Od oltara je pronađena oltarna menza sa stipesom, ali se pretpostavlja da je ona usporedno bila povezana s još jednim stipesom. Gornja ploha menze je profilirana i u središnjem dijelu malo udubljena u odnosu na rubove.³³ Pronađeni stipes na prednjoj strani ukrašen je velikim križem ispunjen troprutom trakom.³⁴

Na groblju oko crkve pronađeni su ulomci oltara i oltarne ograde. Od oltara je pronađena oltarna menza sa stipesom, ali se pretpostavlja da je ona usporedno bila povezana s još jednim stipesom. Gornja ploha menze je profilirana i u središnjem dijelu malo udubljena u odnosu na rubove. Pronađeni stipesima kvadratni tlocrtni presjek te je urešen plitkoreljefnim križem ispunjen troprutom pletenicom. Oltarna ograda je visokog tipa s trabeacijom i trokutastim zabatom. Pronađeni su dijelovi pilastra, četiri pluteja, dvije grede te ulomak trokutnog zabata. Na gredi oltarne ograde nalazi se i donatorski natpis koji spominje Gostihu kao donatora, a obje pronađene grede ukrašene su kukama. Pronađeni trokutni zabat ukrašen je na vanjskom rubu s kukama, a vidi se dio središnjeg križa na njemu, kao i lijeva ptica. Dva pilastra ukrašena su troprutim kružnicama s ispresijecanim dijagonalnim kružnicama. Na jednom od četiriju sačuvanih pilastara sačuvan je i kapitel s ugaonim listovima i volutama, a jedan pilastar ukrašen je motivom troprutih osmica. Od pronađena četiri pluteja, dva su ukrašena troprutim kružnicama, ispresijecana dijagonalnim vrpcama, a druga dva gustom troprutom mrežom. Pronađen je i ulomak ploče za kojeg se pretpostavlja da je pripadao arkosoliju na sjevernoj strani predbroda gdje je prema pretpostavci bio i Gostihin grob.³⁵

³² Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 28-30.

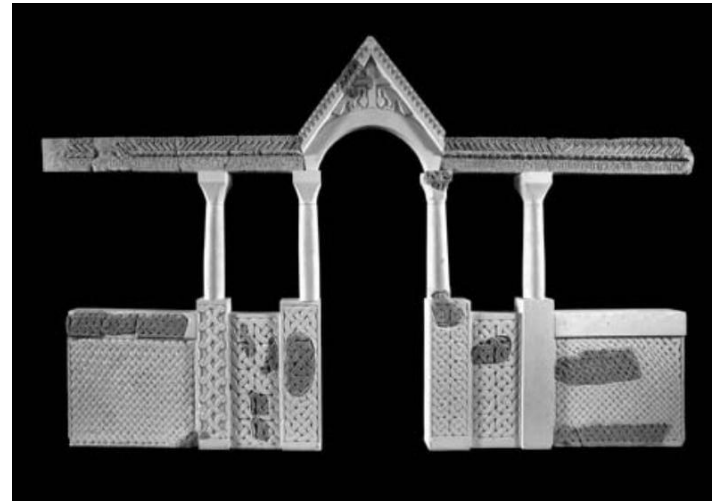
³³ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40-58.

³⁴ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 31.

³⁵ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40-58.

Slika 59. Oltarna menza sa stipesom (Preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.)

Slika 60. Rekonponirana oltarna ograda s izvornim ulomcima (Preuzeto: Marasović, Tomislav, 2006.)

Sažetak razvitka: Zahvaljujući arhitravu kojeg je otkrio S. Gunjača³⁶ može se поближе odrediti vrijeme gradnje. Prije Gunjačina istraživanja vjerovalo se da je crkva podignuta između 12. i 14. stoljeća, ali se ispostavlja da je crkva podignuta između 879. i 892. godine³⁷ kao zadužbina župana Gostihe. Krajem 12. stoljeća uklonjena je predromanička oltarna ograda. Kroz 14. stoljeće crkva doživljava mnoge preinake. Prvotno trolisno svetište je zamijenjeno većom, pravokutnom apsidom s gotičkim trijumfalnim lukom. Događaju se kamene klupice u crkvenom brodu, a na vanjskom prilazu prvom katu, drvena platforma se mijenja kamenom. Početkom 15. stoljeća crkva se počinje postepeno urušavati te je već krajem 17. stoljeća u ruševnom stanju.³⁸ Prvo arheološko istraživanje pokušao je provesti L. Marun, ali je projekt napušten zbog vjerske netrpeljivosti. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika počinje sa sustavnim istraživanjima 1947. godine. Ujedno se provodila i konzervacija crkve³⁹, a upravo zbog tih konzervatorskih radova crkva nije dalje propadala.⁴⁰

³⁶ Jurković, Miljenko, „Sv. Spas na vrelu Cetine i problem westwerka u hrvatskoj predromanici“, *Starohrvatska prosvjeta*, 3, 22 (1995.): 56.

³⁷ Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 33.

³⁸ Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40.-58.

³⁹ Jelovina, Dušan, „Starohrvatska crkva Sv. Spasa na vrelu rijeke Cetine i groblje oko nje u svjetlu arheoloških istraživanja“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 30, 1 (1990.): 36-37.

⁴⁰ Marasović, Tomislav, „Crkva Sv. Spasa na vrelu Cetine: Prilog tipološkoj analizi“, *Starohrvatska prosvjeta*, 3, 22 (1995.): 39-42.

Slika 61. Južno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 62. Sjeverno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 63. Ulaz na zapadnom pročelju (Foto: Marko Kojundžić)

Izvori:

1990. – Jelovina, Dušan, „Starohrvatska crkva Sv. Spasa na vrelu rijeke Cetine i groblje oko nje u svjetlu arheoloških istraživanja“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 30, 1 (1990.): 31-48.

1995. – Marasović, Tomislav, „Crkva Sv. Spasa na vrelu Cetine: Prilog tipološkoj analizi“, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 22 (1995): 37-54.

1995. – Jurković, Miljenko, „Sv. Spas na vrelu Cetine i problem *westwerka* u hrvatskoj predromanici“, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 22 (1995): 55-88.

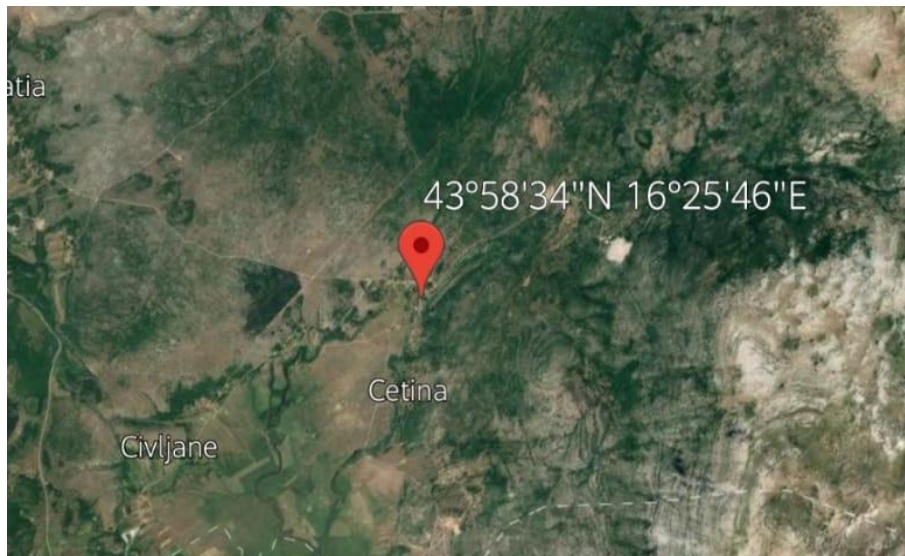
2006. – Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006, str. 40-58.

2009. – Milošević, Ante, Peković, Željko, *Predromanička crkva Svetoga Spasa u Cetini*, Dubrovnik, Omega engineering d.o.o. / Centar Studiamediterranea pri Filozofskom fakultetu u Splitu, 2009.

2015. – Kozlica, Ivan, *Vrličko pitanje*, Vrlika, Grad Vrlika, 2015, str. 320-325.

2020. – Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020, str. 17-35.

2.17 Pravoslavni hram sv. Spasa na izvoru Cetine

Položaj: k. č. zgr. 53, k. o. Vrlika,

Crkva se nalazi iznad izvora rijeke Cetine. Teritorijalno pripada selu Cetina.

Slika 64. Vanjski izgled crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 65. Ulazno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Tlocrt crkve je u obliku grčkog križa s malo produženim zapadnim krakom te poligonalnom apsidom na istoku. Crkva je izgrađena od kamena. Sva četiri kraka su natkrivena dvostrešnim krovom s utorenim crijepom. Apsida je natkrivena stožastim krovom bez pokrova. Križište je natkriveno četverostrešnim krovom s utorenim crijepom, a nad njim se nalazi

osmerokutna kupola. Prijelaz s kvadrante na polukružnu osnovu kupole izveden je pandativima. Zapadno pročelje ima portal neznatno uvučen u odnosu na zidnu masu. Vanjski zidni plašt raščlanjen je portalom s polukružnim nadvojem nad kojim se nalazi bifora. Kompozicija s portalom i biforom uokvirena je velikom slijepom arkadom čiji je luk oslonjen na profilirani vijenac. Navedeni elementi raščlambe blago se stupnjevito uvlače u zidnu masu. Pročelja sjevernog i južnog kraka crkve su raščlanjena s po jednom biforom upisanom u veliku slijepu arkadu čiju je luk oslonjen na profilirani vijenac. Kao i na glavnom pročelju crkve, i na sjevernom i južnom pročelju bočnih krakova križne građevine ostvareno je blago stupnjevito uvlačenje ju zidnu masu. Na južnom pročelju južnog kraka nalazi se i bočni ulaz s polukružnim nadvojem. Na zapadnim plohama krakova križne građevine nalazi se po jedna monofora. Vanjski zidni plašt apside raščlanjen je izduženim monoforama koje su neznatno uvučeno u zidnu masu, od kojih je ona istočna slijepa. Dominantna centralna os oko koje su okupljeni niži volumeni naglašena je osmerokutnom kupolom čiji je vanjski zidni plašt raščlanjen monoforama uvučenim u zidnu plohu, koje su razdijeljen vitkim stupićima. Zvonik je samostalna građevina sagrađena jugoistočno od crkve. Natkriven je četverostrešnim krovom s utorenim crijepom. Sva četiri vanjska zidna plašta su raščlanjena s po jednom monoforam na prvom katu te s triforama na drugom katu, kod kojih je središnji polukružni otvor viši u odnosu na bočna dva. Ulazna vrata su smještena na zapadno pročelje zvonika.

Slika 66. Južno pročelje s apsidom (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 67. Južno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: Crkva ima mali kvadratni oltar koji počiva na četiri stupa te se nalazi u svetištu. Svetište od ostatka crkve dijeli dvodijelni ikonostas s plutejima i polukružnim lukom na kojem se nalazi kameni križ. Crkva je imala rezbareni ikonostas koji je zapaljen u Domovinskom ratu 1995. godine.⁴¹

⁴¹ <https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Cetina-L.htm> (pristupljeno: 25.7.2021.)

Slika 68. Vanjski izgled zvonika (Foto: Marko Kojundžić)

Sažetak razvitka: Crkva je podignuta 1940. godine, a obnovljena 1974. godine kada su nabavljena dva nova zvona za crkvu. Interijer crkve je spaljen u Domovinskom ratu 1995. godine, a sa zvonika je skinuto veće od dvaju zvona.⁴²

Izvori:

<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Cetina-L.htm> (pristupljeno: 25. 7. 2021.)

⁴² Ibid.

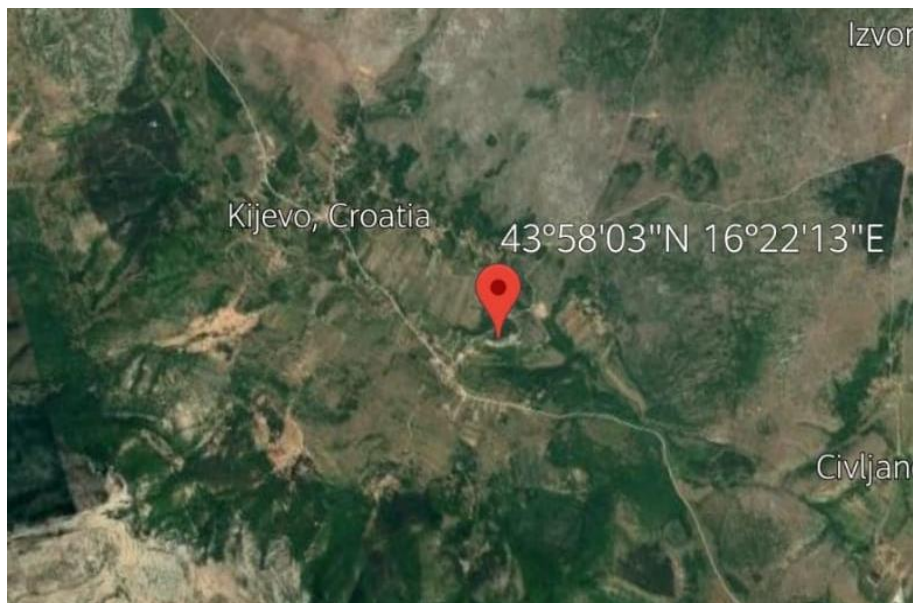

Slika 69. Unutrašnjost crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 70. Unutrašnjost crkve (Preuzeto: <https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Cetina-L.htm>, pristupljeno: 25.7.2021.)

2.18 Katolička crkva sv. Mihovila u Kijevu

Položaj: k. č. zgr. 28, k. o. Kijevo

Crkva se nalazi na brežuljku Gradina (Glavica) sjeverno od središta sela Kijevo. Ulazno pročelje orijentirano je prema zapadu.

Slika 71. Ulazno pročelje crkve (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 72. Vanjski izgled apside (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Trobrodna crkva longitudinalnog tlocrta s polukružnom apsidom flankiranom dvjema pomoćnim prostorijama (sakristijama) na istoku, nižima od središnje apside. Građena kamenom. Glavni brod je viši u odnosu na bočne te je natkriven dvostrešnim krovom s kupa

kanalicama, a bočni brodovi su natkriveni jednostrešnim krovom i istim pokrovom. Polukružna apsida natkrivena je osmerostrešnim krovom s kupom kanalicama, a pomoćne prostorije svetištadvostrešnim krovom s navedenim pokrovom. Zapadnim pročeljem dominiraju dva zvonika kvadratnog tlocrta. Među zvonnicima smješten je portal koji se stupnjevito uvlači u zidnu masu. Nad portalom se nalazi trifora i kružni prozorski otvor. Portal je flankiran monoforama. Vanjski zidni plaševi bočnih pročelja raščlanjeni su s po pet velikih bifora. Na glavnom brodu zamjetno je bazilikalno osvjetljenje – pod stregom dvostrešnog krova glavnog broda nalazi se na sjeveru i jugu po pet polukružnih prozora. Na južnom pročelju nalazi se bočni ulaz u crkvu. Vanjski zidni plašt apsida raščlanjen je malim kružnim zazidanim otvorom na istočnoj strani, dok su vanjski zidni plaševi apsida raščlanjeni s po jednim malim kvadratnim prozorom na istočnoj strani. U aksijalnoj osi bočnih brodova uzdižu se dva zvonika. Oba su natkrivena piramidalnim krovom bez pokrova. Vanjski zidni plaševi raščlanjeni su s po jednim prozorom na prvom katu na bočnim stranama, zatim s po tri prozora na drugom katu na bočnim stranama te zapadnoj i istočnoj. Na trećem katu prelaze visinu crkve te su im vanjski zidni plaševi raščlanjeni s po jednom biforom na svakoj strani. Na katu na kojem se nalaze i zvona raščlanjeni su s po jednom triforom na svakoj strani.

Slika 73. Vanjski izgled sjevernog pročelja (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 74. Vanjski izgled južnog pročelja (Foto: Marko Kojundžić)

Crkveni namještaj: U svetištu se nalazi oltar, a s njegove lijeve strane se nalazi ambon. **Sažetak razvitka:** Prvotna crkva posvećena je 1709. godine. S vremenom postaje ruševna, te se 1930. godine počinje graditi nova crkva. Gradnja je trajala četiri godine, a potom je srušena u Drugom svjetskom ratu. Crkva se nakon rata dijelom obnavlja, najviše od 1948. do 1949. godine. Prije rušenja imala je dva zvonika, ali se obnavlja samo jedan zvonik od 1959. do 1963. godine. Uređuje se i unutrašnjost crkve, a ograđuje se pripadajuće groblje oko crkve kamenim zidom. Crkva je ponovno srušena 1991. godine za vrijeme Domovinskog rata kada je više puta

minirana te je srušena do temelja. Nakon rata crkva se obnavlja u obličju iz 1934. godine te je posvećena 2001. godine.⁴³

Slika 75. Unutrašnjost crkve sa svećeništem (Foto: Marko Kojundžić)

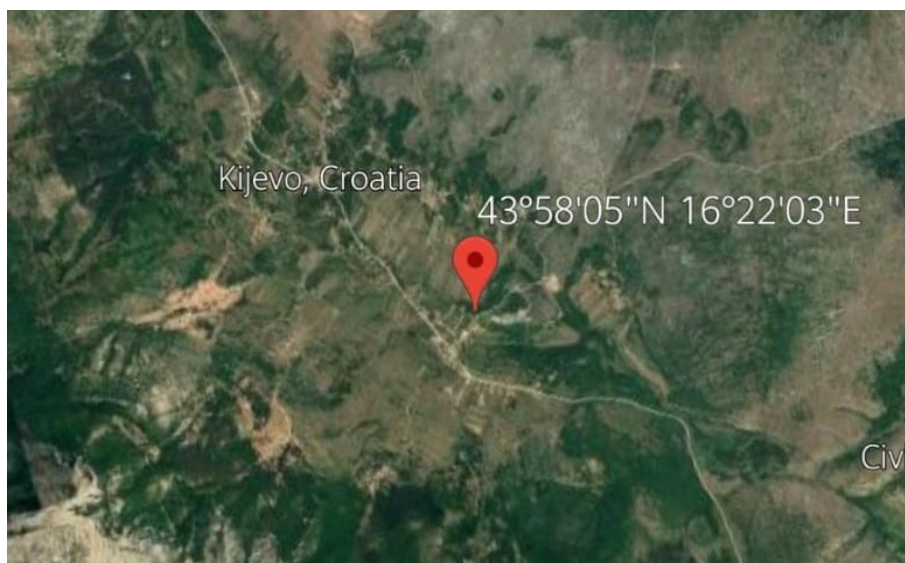
Izvori:

<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/>(pristupljeno: 7. 8. 2021.)

Ploča s natpisom ispred crkve „*Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli g. 1709. spominje crkvu sv. Mihovila na Glavici u Kijevu. Podignutu na ostacima starokršćanske crkve (V.st.). Fra Ante Benutić s pukom na istom mjestu g. 1934. sagradi novu crkvu s dvama zvonnicima, a komunisti je g. 1944. razoriše. Fra Stanko Brčić, Fra Jerko Eterović i Fra Pavao Matić je obnoviše (1948.-1982.) s jednim zvonikom, a g. 1993. pobunjeni Srbi je s zemljom spravniše. Na istom mjestu Fra Jakov Prcela sa župljanima i dobročiniteljima po nacrtu Zdravka Živkovića, sagradi ovu crkvu koju 15. VII. 2011. Ante Ivas, biskup šibenski spome. Obilježje s narodom postavi župnik Tomislav Brekalo 6. VII. g.g. 2009.*“

⁴³<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7.8.2021.)

2.19 Katolička kapela sv. Katarine u Kijevo

Položaj: k. č. zgr. 12/2, k. o. Kijevo

Kapela se nalazi uz župnu kuću u Kijevo, istočno od nje. Ulazno pročelje okrenuto je u smjeru jugozapada.

Slika 76. Glavno pročelje (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 77. Kapela sv. Katarine – pogled prema jugozapadu (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Jednobrodna kapela s ravnim začeljem i zvonikom na preslicu na glavnom pročelju orijentiranom prema iznad ulaza. Ulazno pročelje je okrenuto u smjeru jugozapada. Brod kapele

natkriven je dvostrešnim krovom s utorenim crijepom. Vanjski zidni plašt ulaznog pročelja raščlanjen je pravokutnim ulazom te malim kružnim prozorom iznad ulaza. Vanjski zidni plašt jugozapadnog pročelja raščlanjen je dvjemamonoforama. Na vanjskim licima ostalih perimetralnih zidova nema prozora, kao ni ostalih elemenata raščlambe zidnog oplošja.

Sažetak razvitka: Kapela je sagrađena u 19. stoljeću, ali je potpuno devastirana i zapaljena za vrijeme Domovinskog rata. Obnovljena je nakon završetka rata te je ujedno i prvi obnovljeni objekt nakon rata u Kijevu.⁴⁴

Izvori:

<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7. 8. 2021.)

⁴⁴<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7.8.2021.)

2.20 Zavjetna kapela Gospe od Ružarija u Kijevu

Položaj: k. č. 88, k. o. Kijevo

Kapela se nalazi neposrednu uz državnu cestu u središtu Kijeva. Okrenuta je u smjeru juga.

Slika 78. Kapela s natpisom o posveti (Foto: Marko Kojundžić)

Slika 79. Ploča s natpisom o rušenju i obnovi kapele (Foto: Marko Kojundžić)

Opis: Zavjetna kapela s dvostrešnim krovom s utorenim crijepom, građena u kamenu. Otvor kapele je orijentirana prema juga te omeđen polukružnim nadvojem, oslonjenim o profilirane

konzole. Na ključnom kamenu nadvoja uklesana je godina gradnje, a pod nišom za svetački kip, ugrađena je ploča s posvetnim natpisom oivičenim pleterom. Iznad otvora se nalazi i trokutasti zabat na čijem vrhu se nalazi križ. Na južnom pročelju se nalazi ploča s natpisom o rušenju i obnovi kapele.

Sažetak razvitka: Kapela podiže 1897. godine fra Mijo Kotaraš o vlastitom trošku.⁴⁵ Srušena je u Domovinskom ratu 1991. godine, a obnavlja je Stanko Gojević 1999. godine.⁴⁶

Izvori:

<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7. 8. 2021.)

Ploča s natpisom o rušenju i obnovi na kapeli „*Kapelicu srušili četnici 1991. a obnovi Stanko Gojević 1999.*“

⁴⁵<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7.8.2021.)

⁴⁶Ploča s natpisom

3 Zaključak

Za tako maleni kraj, kao što je Vrlički kraj, može se reći da ima bogatu sakralnu arhitekturu. Na to je utjecalo i postojanje triju različitih religija (katoličanstvo, pravoslavlje i grkokatoličanstvo), ali i duga tradicija vjere.. Razni ratovi i burna povijest koja je zahvatila Vrlički kraj pridonijela je uništavanju mnogih sakralnih objekata, još od vremena provale Turaka pa sve do nedavnog Domovinskog rata. Jedan od razloga uništavanja je već navedeno postojanje više religija na ovom području, a on je ujedno i razlog gradnje. Zbog tih razaranja danas smo ostali bez mnogih informacija o crkvama, uglavnom spisa i ostalih arhiva koji su također stradavali u povijesno-političkim perturbacijama. Uništavan je i crkveni inventar. Osim obnove uništenih sakralnih objekata, tijekom novije povijesti građeni su i novi koji su dodatno upotpunili bogati korpus sakralne arhitekture Vrličkog kraja.

Iako su sve tri prisutne religije kršćanske, može se jasno vidjeti razlika u načinu gradnje i opremanja crkava. Isključujući srednjovjekovne katoličke crkve na ovom području nemaju oltarnu pregradu, kao što ni njihovo ulazno pročelje nije u pravilu orijentirano prema zapadu. S druge strane, pravoslavne crkve u pravilu imaju ikonostas koji dijeli svetište od ostatka crkve te su im ulazna pročelja orijentirana prema zapadu. Još jedna vidljiva razlika između katoličkih i pravoslavnih crkava je i izgled apside. Kod katoličkih ona je mahom pravokutna, a izuzetak je crkva sv. Mihovila u Kijevu, koja ima polukružnu apsidu, dok je kod pravoslavnih ona polukružna, a također se nalazi izuzetak kod hrama sv. Spasa na izvoru Cetinu gdje je apside poligonalna. Razlika je u smjeru, pravoslavne crkve uglavnom imaju ulazno pročelje okrenuto put zapada, a kod katoličkih, kao što je već navedeno, to nije pravilo. Uspoređujući karakteristike katoličkih i pravoslavnih crkava, uočljivo je da grkokatolička crkva Sv. Trojice u Vrlici dijeli više sličnosti s pravoslavnim crkvama. Kao i kod pravoslavnih i njoj je ulazno pročelje okrenuto put zapada, imala je polukružnu apsidu, a pretpostavlja se da je imala i ikonostas. Uspoređujući crkve po razdobljima teže je generalizirati neke elemente. Većina crkava je iz 19. ili 20. st. te dijele neke zajedničke karakteristike poput tlocrta koji je uglavnom jednobrodan s apsidom, a izuzetak je crkva sv. Mihovila u Kijevu koja je trobrodna. Izuzetak je i što se tiče pitanja zvonika, jedina je koja ima dva zvonika dok ostale crkve uglavnom imaju zvonik na preslicu ili aksijalni zvonik. Dvije srednjovjekovne crkve su također imale aksijalne zvonike, no nailazimo na značajne razlike u tlocrtima. Crkvina u Gornjim Koljanima imala je troapsidalno svetište, a crkva sv. Spasa na izvoru Cetine prvotno je imala trikonhalni prezbiterij koji je kasnije pregrađen u jednu pravokutnu apsidu. Najmlađa crkva je sv. Josipa u Ježeviću te se ističe kao jedina koja je građena modernim materijalima, dok su ostale kamene. Ujedno je i

jedina koja nema pravokutan tlocrt uz hram Sv. Spasa na izvoru Cetine koji ima tlocrt grčkog križa.

Većina crkava je i danas u kultu te se često obnavljaju i ulaže se u njih, ali problem je nedovoljna znanstvena istraženost crkava, ne postojanje snimaka postojećeg stanja i ostale arhitektonske dokumentacije. Provođenjem istraživanja vjerojatno bismo saznali više informacija, ne samo o samim crkvama, već i o načinu gradnje tih razdoblja. Istraživanja otežava/onemogućuje i to što je većina starijih crkava srušena te su na njihovim mjestima podignute nove, a o prvotnim sakralnim objektima ne postoje sačuvani izvori te nemamo uvida u to kako su izgledale.

Geografski položaj	Titular	Vjeroispovijest	Datacija	Oblik svetišta	Tlocrt	Crkveni namještaj	Kataloška jedinica
Vrlika	Gospe od Ružarija	Katolička	1876.	Pravokutno	Jednbrodni, longitudinalni	Dva oltara, dva ambona i krstionica	2.1.
Vrlika	Sv. Trojica	Grkokatolička	1844.	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	Oltar	2.2
Vrlika	Sv. Petar	Katolička	9. st.	?	?	Oltarna ograda	2.3.
Vrlika	Sv. Petar i Pavao	Katolička	1701.	pravokutno	Jednbrodni i longitudinalni		2.4.
Vrlika	Sv. Nikolaj	Pravoslavna	1701.	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	Ikonostas	2.5.
Vrlika	Sv. Trojica	Grkotolička	2021.	Nema	Nema	Nije sačuvan	2.6.
Maovice	Sv. Jure	Katolička	1901.	Pravokutno	Jednbrodni i longitudinalni	Ambon i oltar	2.7.
Maovice	Sv. Marta	Katolička	17. st.	?	Jednbrodni	Nije sačuvan	2.8.
Maovice	Sv. Nedjelja	Pravoslavna	1912.	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	Oltar i ikonostas	2.9.
Maovice	Sv. Kata	Katolička	?	?	?	Nije sačuvan	2.10.
Otišić	Sv. Arkandjel Mihajlo	Pravoslavna	1889.	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	?	2.11.

Otišić	Bez titulara	Pravoslavna	?	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	Devastiran	2.12.
Koljane	Bez titulara	Pravoslavna	1950-ih	Polukružno	Jednbrodni i longitudinalni	Ikonostas, oltar	2.13.
Koljane	Sv. Marija?	Katolička	6. – 9.st.	Troapsidalno (Pravokutne apside)	Trobrodno i longitudinalno	Oltarna ograda	2.14.
Ježević	Sv. Josip	Katolička	2004.	Lognitudalni križ	Pravokutno s blago zakrivljenim začelnim zidom	Oltar i ambon	2.15.
Cetina	Sv. Spas	Katolička	kraj 9. st.	Prvotno tropasidalno, kasnije pravokutno	Jednbrodni i longitudinalni	Oltar i oltarna ograda	2.16.
Cetina	Sv. Spas	Pravoslavna	1940- g.	Poligonalno	Centralni, oblik grčkog križa	Ikonostas, oltar	2.17.
Kijevo	Sv. Mihovil	Katolička	1934. g.	Polukružno	Trobrodno i longitudinalni	Oltar i ambon	2.18.
Kijevo	Sv. Katarina	Katolička	19. st.	Nema	Jednbrodni i longitudinalni	?	2.19.
Kijevo	Gospa od Ružarija	Katolička	1897. g.	Nema	Nema	Nema	2.20.

4 Popis literature

Ćudina, Jakov. (1885) *Vrlika*. Split: Štamparija Russo i Marić.

Ivančić, Sanja. „Vrličke starine (ili) vrlička tradicijska baština“. *EthnologicaDalmatica*, 9 (2000): 71-88

Jakšić, Nikola. *Klesarstvo u službi evangelizacije: studije iz predromaničke skulpture na Jadranu*. Split: MHAS, 2015.

Marasović, Tomislav. *Dalmatiapraeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 3 korpus arhitekture srednja Dalmacija*. Zagreb: Arhitektonski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006.

Milošević, Ante. (1997) *Vrlika: starohrvatska župa Vrh rika*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split

Milošević, Ante. *Korpus ranosrednjovjekovne skulpture. Gornja Cetina*. Split: MHAS, 2020.

Milošević, Ante, Peković, Željko, *Predromanička crkva Svetoga Spasa u Cetini*, Dubrovnik, Omega engineering d.o.o./ Centar Studiamediterranea pri Filozofskom fakultetu u Splitu, 2009.

Mišur, Ivo. „Injati – kratka povijest grkokatoličke župe Svete Trojice Vrlika“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 72, 3 (2017): 333-346

Mišur, Ivo. „Početci Grkokatoličanstva u Vrlici“. *Croatica Christiana periodica* 42, 81 (2018): 107-118

Piplović, Stanko. „Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća“. *Croatica Christiana periodica* 33, 64 (2009): 69-92

4.1 Popis mrežnih stranica

<http://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/povijest> (pristupljeno: 21.3.2021.)

<https://www.franjevci-split.hr/vrlika/> (pristupljeno 22.3.2021.)

<https://www.vrlika.hr/index.php/grad-vrlika/znamenitosti> (pristupljeno: 21.3.2021.)

<http://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Otisc-L.htm> (pristupljeno: 8.4.2021.)

<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Parohija-Cetina-L.htm> (pristupljeno: 25.7.2021.)

<https://www.eparhija-dalmatinska.hr/Manastiri-Dragovic-L.htm> (pristupljeno: 17.3.2021.)

<http://www.kijevo.hr/kultura-i-sport/zupna-crkva-sv-mihovila/> (pristupljeno: 7.8.2021.)

4.2 Popis izvora

Ploča s natpisom iznad glavnog ulaza crkve sv. Jure na Maovicama

Ploča s natpisom iznad ulaza u crkvu sv. Nedjelje na Maovicama

Ploča s natpisom ispred crkve sv. Mihovila u Kijevu

Ploča s natpisom o godini gradnje na kapeli Gospe od Ružarija u Kijevu

Ploča s natpisom o rušenju i obnovi na kapeli Gospe od Ružarija u Kijevu

Ploča s natpisom na kapeli sv. Trojice u Vrlici

Sažetak

Sakralna arhitektura Vrličkog kraja je itekako bogata s obzirom na teritorijalnu površinu kraja. Kraj je značajan i po postojanju triju različitih vjeroispovijesti: katoličke, pravoslavne te grkokatoličke. Najviše sakralnih objekata nalazi se u gradu Vrlici, kao regionalnom središtu. Dugogodišnja povijest kršćanstva na ovom području rezultirala je velikim brojem sakralnih objekata te načina i stilova gradnje. Većina crkava potječe iz 19. ili 20. stoljeća te dijele razne slične karakteristike. Mnoge crkve su bivale rušene te kasnije obnavljane, a razlog su brojni ratovi vođeni na ovom području. To je razlog slabijeg uvida u način gradnje starijih crkava, a pritom treba spomenuti i slabu dokumentaciju i arheološko istraživanje te uništavanje starijih zapisa. Mnoge crkve i danas su u kultu te se u njima vrše pregradnje, manje ili veće intervencije, što u nekim slučajevima negativno utječe na očuvanje njihova izvornog oblika.

Ključne riječi: Vrlika, arhitektura, crkva

Abstract

SACRAL ARCHITECTURE OF THE VRLIKA REGION

The sacral architecture of the Vrlika region is very rich considering the territorial area of the region. The region is also significant for the emergence of three different religions: Catholic, Orthodox and Greek Catholic. Most sacral buildings are located in the town of Vrlika, as the center of the region. The long history of Christianity in this area has resulted in a large number of sacral buildings and ways and styles of construction. Most of the churches date from the 19th or 20th century and share various similar characteristics. Many churches were demolished and later rebuilt, and the reason is the numerous wars fought in this area. Therefore, we have a weaker insight into the construction of older churches, and we should mention the weak documentation and archaeological research and the destruction of older records. Many churches are still in the cult and are being rebuilt, more or less intervened, which in some cases negatively affects the preservation of their original form.

Key words: Vrlika, architecture, church

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Marko Kojundžić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce povijesti i povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23.9.2021.

Potpis

OBRAZAC I.P.**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	Marko Kojundžić
NASLOV RADA	Sakralna arhitektura Vrličkog kraja
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Povijest umjetnosti
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Kristina Babić, pred.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Vedran Barbarić, doc. dr. sc. 2. Kristina Babić, pred. 3. Željko Peković, prof. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće): a. u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 23.9.2021.

mjesto, datum

potpis studenta/ice